

HIND 40 SENTI

ERK

9/10

A. SAARESTE: EESTI LIIGNIMEDEST VAREMALT, NÜÜD JA TULEVIKUS.
A. MERIVÄLJA: EESTI AJALOO RAHVUSVARADE KAITSEKÜSIMUSI.
A. PUIDU: KOHALIK KEEL. / P. LUKIN: VABAHARIDUS JA RAHVA-
VABADUS. / A. KOORT: KULTUURKOGU VAJADUSEST. / HANNO KULMEN:
SEITSMES SUURRIIK AJAPEEGLIS. / F. TOOMUS: ELURÖÖMUTUSEST JA
SIGIMISHIRMUST. / ERK-IDE MAJANDUSPOLIITILISI NÕUDEID. / KIRJANDUST.

AR EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

NR. 9/10.

8. DETSEMBRIL 1934

II AK.

EESTI LIIGNIMEDEST VAREMALT, NÜÜD JA TULEVIKUS.

Oma rahvusliku palge väljajoonistamisel seisame praegu ühe tähtsa, puhtpraktilise ja välise (kus aga kajastub ka siseilme ja mis omakorda mõjustabki meie natsionalismi sisu) sammu ees: muuta võõrapärased, muulaste võimu antud perekonnanimed eestiliseks. Selles sihis tulevikus mõistlikult ja otstarbekalt talitamiseks peame arusaadavalt tundma kõigepealt oma seniste eesti liignimede pärimust, selle algeid ja laadi.

Nagu muilgi rahvail ajajärkudel, mil ühiskondlik elu oli algelisem, kui suuremad, rahvarikkamad keskmed (linnad) puudusid ja kui elanikkonna liiklemine oli koguni piiratud, esines eestlastelgi ajaloolise aja alguses ainult isikunimesid, mis polnud veel erinenud isikut tähistavaiks eesnimedeks (ristinimedeks) ja perekonda, isegi sugukonda tähistavaiks, seega siis pärandatavaiks liignimedeks. Need nimed harilikult märkisid isiku tõelist või soovitatavat iseloomu ja omadusi. Nõnda tunneme eestlastel (ja liivlastel) XIII saj-l nimesid *Kirjane*, *Kirjavane*, *Laiane*¹⁾, *Põõsantaga*, *Tabuline*, *Vildisela*. Osalt küll võõrastel eeskujudel näeme ka kahe nime tarvitamist, nimelt ristituul muukeelset eesnime ja eesti- või võõrkeelset lisanime, mis viimane ometi ei näi olevat päritav: *Clemens Esto*, *Hermann Osilianus*, (?) *Peter Tolk*. Järgneval, s. o. XIV saj-l kasvab ürikuis esinevate eesti isikunimede ja nimelt kahelüliliste arv märgatavalt. Tallinna ümbrusest tunneme *Henneke Hauenpää* (haugipea), *Henneke Kip(p)ejärv*, *Henn Eres* (nimi esineb nüüdki), *Henneke Kalleveer*, *Ludeke Hõuemägi*, *Olaf Rüpäläine*, *Jaan Kivensepp(ä)* jmt., Lääne-Virumaalt *Imodas* (= Himutu?) *Veelembi* (= veearmastaja), *Tõivotu* (? = loodetu) *Vadi* (= vadjalane?, nimi tarvitusel nüüdki), *Tõivolembi Kuldimuna*, *Meeme Titeste* jmt. XV saj-st on meil püsinud Tallinnast ja selle ligikonnast *Hans Kuusik*, *Hindrik Otenpää*, *Mihkel Mulk*, *Hans Susi*, *Bartolt Oinas*, *Matias Ilmavald* (?), *Laurens Kavalanpoig*,

¹⁾ -ne sufiksiga (soomes -nen) varustatud nimede omaaegset suuremat levikut tunnistavad praegu nii arvukad -ste lõpulised kohanimed, mis eeldavad isikunimesid nagu *Sangane*, *Ulune*, *Mõrane* jne. Nende nimeliste isikute perekonna või suguvõsa talu, resp. asustus (küla) oli siis *Sangaste* tl., *Uluste* kl. jne. Nüüdses keeles lõpp -ne liignimedel on teatavasti harukordne (*Jürine*, *Tasane*).

Paavel Püimäsuu, Niglas Lap(pa)laine, Hans Kadijärv, Jaan Jaamistenpoig, Henn Karo, Hans Randvere, Lambert Metsäntagan, Hans Musthark, Madis Pullisuu, Jaan Kihuta, Peebo Järväläne, Peeter Vaine, Peeter Loipää, Niglas Karunpist, Jaagup Lubane, Mihkel Hämäläne, Hans Joosemäkke (?), Jaagup Rattansepp, Hans Puusepp jmt., mujalt Mats Kaharapää, Meos Videvik. Veelgi tihedamalt põlvneb nimesid XVI saj-st. Nii tunneme Saaremaalt Olev (Oloff) Kõrvemees, Jaanus Meelepäine jt., Muhust Ants Muul (praegu Šmul), Läänemaalt ja Põhja-Pärnumaalt Hannus Tilgast, Tiido Villimpoig, Koogeste Jaan, Ievara Han, Madis Jõgi, Nime Toomas, Peeter Lembitson, Madis Jaanipoig, Laisake Mikk(e), Peeter Vängel (vrd. Vängla karjamõisa Vigalas), Peeter Uustalu, Jaagup Põuakala (?), Toreduse (?) Andres, Madis Laipää, Mart Mõisnik, Peeter Mägipää, Hanno Ruki (Mihklis, praegu samanimeline suguvõsa Vigalas), Madis Rebäne, Peeter Metshuuk, Andres Vesimagu, Jüri (Jürgen) Rõigas, Jaagup Punasepoig, Pä(ä)rdo Salovere, Mart Upsal(o) (vrd. Ubasalu mõisa Kullamaal), Naano Hääleib, Juri Viljaligi, Jüri Üksjal, Peedo Hiie-norme, Jaagup Harjasepp, Laula Jüri, Toomas Kinnas, Peeter Linnoko, Melno Üle-oja, Hanno Kõverjal, Peet Seiutuli, Mihkel Kolju ja Jaagup Kärblasepoig. Harju- maalt ja Tallinna lähikonnast on XVI s-l märkida Merehärg, Mart Nurmik, Hanto Saarlane, Mart Mägimees, Jaagup Ōsu (?), Laurens Saiapekker, Peet Koppelmann ('külakarjane'). Endise Liivimaa idapoolmikus on samast ajast tuttavad Hans Tuulik, Hend Peebopoig, Martin Kuivleha, Andrus Suurjal, Ivan Kaunis, Sibulas Mats, Hanus Pulk, Peedo Kaur, Peeren Külm, Jaak Kents, Jaan Nugis, Madis Pardi- jal, Jaak Virulane, Madi Ugalane, Tõnis Kõverjal, Hannus Rikand, Jaanus Mõrtsuk, Toomas Lambamagu, Hannus Ronimus, Ant Kengalapp, Jaak Penijal, Toomas Võhma (Võhma külas), Mikk Lugeja, Tõnis Kärblane, Ann Kuuvalo. Arva- tavasti eestlane oli sajandi algul Wanratti katekismuse tõlkija Johan Kõll (Kõll). Järgnevast ajast tarvitseb siin mainida ainult XVII s-st laiemat kuulsust omanda- nud eesti nimesid: Kadrinast Johan ja Thomas Jõerist ja Tartumaalt Hans Kes ehk Käsu Hans ja Verve (Verevi? Värvi? Värvu?) Jaan.

Kuni XIX s. alguni nimetati ometi suuremat osa talupoegi tema talukoha (pere) nime ja sellele järgneva ristiniimega, nagu see nähtav kõigist toonastest kirikuraa- matuist ja muudest ürikuist: näit. Lehtmetsa talu peremeest Toomast kutsuti *Leht- metsa* Toomaks, tema naist Krõõta — *L-a* Krõõt, tema poega Madist — *L-a* Madis jne. Et talurahva valdav osa oli liikumisvabaduseta (maa külge kinnistatud) ja harilikult talukoht pärast põlvtest põlve, siis vähemalt otsejoones püsis suguvõsal see koha- nimi liigimena mitmetegi inimpõlvede keskes, kuid kõrvalliinidel olid juba teised talunimest liignimed. Talukoha muutumisega muidugi muutus ka perekonnanimi. Valdade kitsais administratiivseis piirides see olukord ei tekitanudki mingeid sega- dusi. Lahtiste inimeste, mõisateenijate ja moonakate valdav enamik paistab aga ole- vat kandnud üksnes eesnime (mida näit. kirikuraamatuis märgiti nende ameti järele: Kokk Jaan, Kärner Juhan jne.). XVIII s-ni ja XIX s. alguseni püsinud väheste vabade talupoegade seas võis aga küll rohkem leiduda päritavaid ja mitte ainult talukohalisi liignimesid (näit. *Laipea* ~ *Laiba*, *Virulane*, *Eres*, *Koljo* jt., mis on alal täninigi). Mõistagi olid juba pikemat aega tõeliste perekonnanimedega varustatud kõik linnade eesti tõugu kodanikud.

Talurahva vabastamisega XIX s. alguses, Põhja-Eestis a. 1816 ja Lõuna-Eestis a. 1819, kui kogu elanikkonna liikumispiirid esmalt oma kubermangu, siis kogu hiigla- riigi rajadeni avardusid, kujunes ühtlasi tarve vabale maarahvalegi anda püsivad, parandatavad, ametlikult fikseeritud perekonnanimed. Nimede panemine toimuski vabastusaktide avaldamisaastaile pea järgnevail aegadel, endisel Liivimaal kohati (Räpinas) juba a. 1819, üldisemalt siiski 20-ndail aastail (eriti aa. 1822—23) ja lõpule viidult a. 1826, endisel Eestimaal aga märgatavalt hiljem, nimelt aa. 1834—35.

Neid ametlikke nimesid hakkas rahvas hüüdma Hiius, Saaremaal, Põhja-Läänemaal, Harjus, Järvas, Virus ja paiguti Viljandi- ning Tartumaa põhjaservadel liignimedeks¹⁾ ja lõunapool, siin ja seal Saaremaal, Muhus, Läänemaal (eriti lõunaosades), Pärnumaal, Viljandimaa ja Tartumaa lõunapoolsemais kihelkondades ning Võrumaal väärnimedeks, mis nimetused nähtavasti juba varemalt olid keeles tarvitusel ristinimele lisatava nime (ka söimu- või pilkenime) tähenduses. Laialt endisel Liivimaal (Viljandimaa kihelkondade enamikus, Karksis, Tartumaa põhjapoolmikus, viimasel ajal sealt levides ka lõunasse, koguni Võrumaale) need nimed ühenduses talurahva priikslaskmisega said nimetuse priinimed ehk riinimed. Kõige vastsema kujundina olgu märgitud veel harvemalt esinev laensõnaline vahmili (vammili, vaamili, ammili) nimi.

Nimede panemine näis toimuvat nõnda, et kohati külakupjad, kohati aga võõrmündrid talude jm. asulate kaupa märkisid asjaomaste isikute soovi ja valiku järele liignimesid. Saadud nimestikkude mustandid kirjutati mõisades ümber, kusjuures juba valitud nimesid sagedasti parandati ja moonutati, neile saksakeelseid lõpposasisid lisati (tüüp *Nõmmepere* > *Nõmberg*, *Peedopoeg* > *Peedosson*, *Saar* > *Saarmann*) ja paljudele nimesid ka määrati, kes neid ise valida ei osanud. Iga valla nime loetelu varustati mõisaomaniku ja tunnistajate allkirjadega, loetelud ühendati kihelkonniti, köideti ning saadeti vastavasse kubermangulinna. Suur osa neist kõiteist on praegu talle meie keskarhiivis.

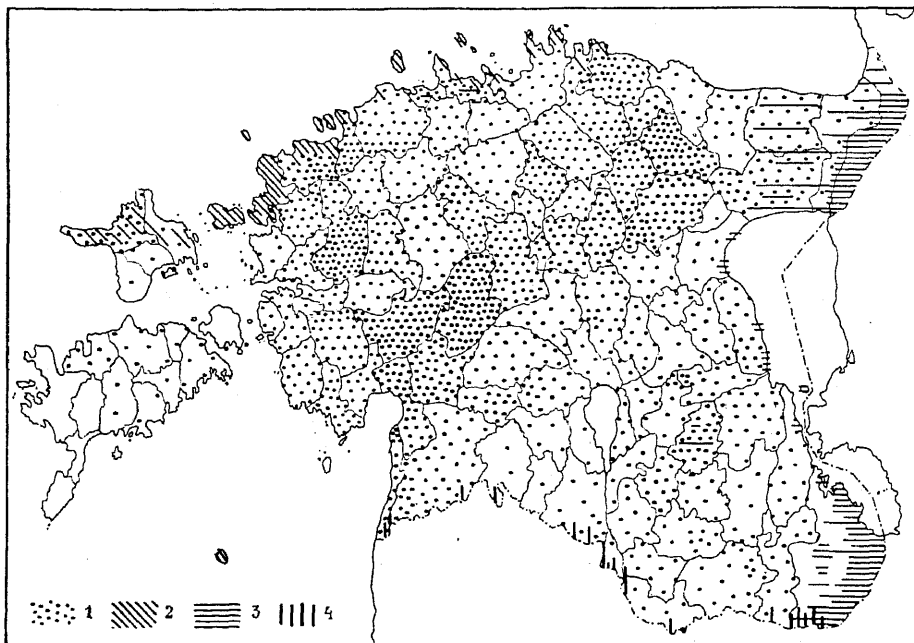
Nimede valiku vabaduses ei puudunud ka teatud kitsendused. Valitsuse poolt oli tehtud korraldus: kirikuvõõrmündrid valvaku, et rahvas ei võtaks „ei rummalat, ei teotavat egga ka mõisawannemite suggoseltsi nimme“ (Masing, Mar. Näd.-Leht 1822, 400—1). Kaht esimest nõuet teatavasti pole täidetud päris täpselt, küll vist aga viimast²⁾. Võis ka märgata teatud püüdu nimede valimist juhtida, koguni praeguses väimuses. Nii hoitab O. W. Masing (seals. lk. 401—2) 1) et vennad ei võtaks eri nimesid, 2) et seni juba rohkeid son lõpulis juurde ei võetaks ja 3) ta soovib liignimesid ammutada talunimedest (*Kämara Mart* > *Mart Kämara*, *Silla Toomas* > *Toomas Sild*) või loodusest.

Nagu ülemaal juba esitasime, olid eestlaste perekonnanimed enne ülemaalist, kogu rahvast käsitatavat fikseerimist pea täielikult eestikeelsed, kui mitte arvestada dokumentides esinevaid patronüümilisi kujundeid tüüpi *Jürisson* ja *Madisson*, millele aga tegelikus elus vist enamalt vastasid nimed *Jüripoeg* ja *Madisepoeg*, sel kujul ka pärandatavalt, kui isa enam polnudki Jüri ega Madis. Saja aasta eest koostatud nimederegistreist ja praegustegi nimede seast leiamegi kaunikest hulka, mis nii sisult, nimelaadilt, maitselt ja keelelt tunnistavad õige muistset päritolu, olles kas juba varemalt vabade talupoegade ametlikud nimed või mittevabade meeste mitteametlikud, vahest ehk päritavadki lisanimed, kui need muidugi pole kohanimelist algupära. Seesuguste arhailistena, muistseilmelistena tsiteeriksime *Ieppuu*, *Isotamm*, *Jõgever*, *Kaimur*, *Kevend*, *Kilvak*, *Kuusing*, *Lemming*, *Luidalipp*, *Mander*, *Mõtshärg*, *Mändik*, *Perandi*, *Pitkpõlv*, *Pärend*, *Saving*, *Seliste*, *Sonnatar* (Võnnus ja Kanepis), *Soontak* (Mihklis), *Sumeste* (Hallistes), *Taevere*, *Tambla*, *Tander* (Vaivaras ja Võnnus), *Tarvaste* (Vigalas), *Tuurand*, *Uljäs* (Pühalepas, Reigis ja Kanepis), *Voogas* jpt. Loomulik, et ka uusi nimesid valiti suuremalt osalt oma emakeelest, nimelt talude nimedest (mis aga tihtipeale olid võõra algupäraga ristinimed, tüüpi Mihkli talu), isanimedest (needki juba laensõnalised), loodusest, esemelisest ilmast ja elukutsest (vt. allapoole). Et maa rahvastiku ülakihid olid kas saksa rahvusest, saksastunud või

¹⁾ See nimetus pääseb ka kirjakeelde. Nii tarvitab Masing, „Marahva Näddalaleht“ 1822, lk. 400: liignimed.

²⁾ Siiski Võrumaal anti eestlaselegi mõisniku nimi *Undritz*.

saksastumas ja kogu kultuurelu ja vaimuilm oli tol ajal arenemas germaaniseerumise suunas, siis mõistetavasti talurahvagi seas võis esineda kalduvust vahel nime valida saksa keelest või eestilist saksapärastada. Kuna aga nimede lõplikul kinnistamisel oli viimane sõna õelda siiski mõisnikul, on arusaadav, et siin mitmeski kihelkonnas nimede valimist otseselt mõjustati ja juhiti saksa keele suunas. Väiksemat osa on mänginud ka paljude praeguste eestlaste võõras, nimelt rootsi, saksa, vene, koguni poola, soome, läti jm. algupära. Kõige tulemuseks ongi, et meie praegustest perekonnanimedest kuulub umbes pool võõrkeelsete hulka¹⁾. Eraldi saksa keele nimede tendentsi

Võõrapäraste perekonnanimede leviku kaart.

- Saksakeelsed või saksapärased perekonnanimed. Tihedam täpistik märgib maa-alasid, kus saksakeelsed nimed väga suures enamuses, hõredam täpistik — kus neid õige väheselt, valged alad — kus neid kihelkonna kohta esineb mõni üksik.
- Rootsi keelsete nimede levikualad
- Vene keelsete " "
- Läti keelsete " "

võime lausa märgata teatud laiemate piirkondade kaupa, nii eriti Pärnumaal (kus lokkavad *Anderssonid*, *Martinssonid* ja *Jürissonid*, Läänemaal (kus paiguti on sagedased *Tambergid*, *Tonkmannid*, *Saarmannid*, Järvemaal ja Lääne-Virumaal, ja seda ei saa mitte seletada nende maakondade mõisnikkude juhusliku üliagarusega, vaid küllap vist saksa keele tsentrite nagu Pärnu, Haapsalu, Paide ja Rakvere teadliku mõjustamisega (vt. kaarti ülal). Teiselt poolt muidugi tunneme ka maa-alasid saartel,

¹⁾ Nendest ligemalt vt. allakirjutanu „Pilk eesti nüüdseile perekonnanimedele“ (Tartu, 1934).

Kirde-Eestis ja Lõuna-Eestis, kus nimed on peaaegu kõik eestilised. Nii näit. Muhus *Agar, Ait, Ausmeel, Hein, Heinat, Hobukakk, Keerd, Kõvamees, Känd, Lahke, Ligi, Lootus, Mees, Metsniit, Mesipuu, Müristaja, Noor, Oidekivi, Osa, Pangapeal, Pole-ühtid, Raun, Rehepapp, Ruttu, Saksakulm, Suur, Suurtee, Tarvis, Tuul, Tuulmägi; Vaher, Õige* jne. (väga väheselt on seal säärseid nagu *Grünthal, Tiidermann*).

On ometi tähele pandav, et kõik need ametlikult registreeritud liignimed, olgu eestilised või võõrkeelsed, ei tulnud mitte tegelikku tarvitusse, ja teatavasti tänapäevgi, eriti vanemal põlvel, püsib maal, kohalikus keelepruugis, kuid pahatihti ka laiemalt, isegi maarahva linnasugulaste seas, endine, pärimuslik nimetamine isiku praeguse talukoha v. m. omandi nime järele: *Aasa Kotlep, Põldotsa Liisu, Lausa Aado*. See komme on kajastunud kogu aeg ka meie ilukirjanduses: Masingul *Maddi Rein, Kõrtsi Kristjani naine Maarja, E. Vildel Lõhmuse Taavet, Kiisa Mihkel, E. Petersonil Hõiskama Jaagup, Tammsaarel Vargamäe Andres, Hundipalu Tiit* jpt.). Kui eesnime mõnel põhjusel ei nimetata või ei tunta, või kui nimetatakse tervet peret, siis kohati lisatakse talunimedele juurde *oma(d)*, näit. Vaivara Perjatsis: *Vahentso oma* (ametl. n.: *Vainu*), *Juhani omad* (ametl. n.: *Promend'id*). Seal ja teal Alutaguse kirdeosades kutsutakse — vene keele mõjul — ka veel isa ristinime järgi või seda lisatakse talunimedele juurde, nii näit. Vaivaras (Kudruküla) *Pedo Jurgi* (s. o. Peetri e. *Pedo poeg Jüri e. Jurgi*, ametl. nimi *Jüri Rebo*), *Madikse Jaako* (s. o. *Madise poeg Jaak*, ametl. n. *Vainu*), *Jõhvi* (Künapõhjas) *Antsu* (talun.) *Teno* (isan.) *poig Jüri, Annuse Jaago tütar Katri* jne.

Kaugemas minevikus piiratumas ulatuses lisanimesid valides ja hiljem talurahva vabastamisega suuremais mõõtuades liignimesid pannes on Eestis nimesid ammutatud üldjoontes küll neistsamust allikaist, kust muudiski maades Lähemal silmitsemisel võime siin aga eraldada ka mõningaid omapärasusi, vähemalt teatud võimaluste suuremat toonitamist.

1. Vist küll kõige sagedamini on saanud liignimeks *k o h a n i m i*, nimelt talu, sauna v. m. asukoha nimetus, kus isik elas, mis oli mingil määral ta omandus: *Aitsam* < *Aitsamaa* (= *aedsamaa*?) tl. *Vigalas, Haava(kivi)* < *Haava* tl. *Kodaveres, Jürine* < *Jürise* tl. *Viljandi khk-s, Kükson* < *Kilgi* tl. *V.-Maarjas, Kurjamaa* < *K.* tl. *Märjamaal, Laidoner* < *Laido* tl. *Viljandi khk-s, Martna* < *M.* (< *Marda-Annuse*?) tl. *Mihklis, Mülk* < *Mälgi* (algsest eesnimi) tl. *seals., Nurm-land* < *Nurme* tl. *Nissis, Veske* < *V.* tl. *Paistus* jpt. Vahel võidi nimeks võtta ka küla, valla või muu suurema asustusüksuse nimetust, eriti kui talupoeg oli sealt, kaugemalt hiljuti tulnud või toodud: *Sangastes Hellat* < *Hällati, Hälvati* (?) kl. *Lihula khk-s, Käinas Kogermann* < *Kogre* kl. *seals., Juurus Nipermaado* < *N-di* kl. *seals., Rumma* < *R.* kl. *Vigalas, Laiuse Sälük ja Avinurme Sällik* < *Sälliku* kl. *Iisakus* või *Sälliksaare* kl. *Avinurmes, Kirblas Uluots* < *Uluste küla kaugemas, soopoolses otsas asuva pere järgi, Mihklis Uritam* < *Urita* kl. ja *Õepa* < *Õ.* kl. *seals.; Kanepis Tallin, H.-Jaanis* jm. *Tartu, Kursis Kuresaar ja Narva, Võnnus Paide, Laiusel Pihkva, Paistus Petser ja Kihno, Lihulas Kaarma ja Varbla, Martnas Vihterpal* (kõnelemata siin hoopis võõramaistest nimedest nagu *London, Lübek, Oksford, Petlem, Orknei, Volga, Kaasan* jt.).

2. Väga sagedasti otsiti abi eesnimedest ehk ristinimedest. Enamasti küll vist võeti selleks isiku isa nimi, seda tihti peale täiendades saksa sõnaga *-son*, harva lisandiga *-poeg*: *Juhkam, Laur, Margus, Nigul (Niggol), Volmer* (< *Voldemar*), *Peterson, Berendsen, Pärtelpoeg* jpt. Muidugi võis ka talunimi olla ristinimeline. Vahel seesugune liideti peremehe eesnimega (näit. *Jüri* tl. *peremees Aado* > *Jüriado*) või ristinimele lükiti ette muusisuline talunimi (*Metsa* tl. *Märt* > *Metsamärt*).

3. Möisa piirkonnas või külaski asuvaile ametmeestele, eriti veel kui elukutse oli päritav, anti harilikult vastav seisuseniimetuse. Esitaksime siin üldisemaile *Sepp*, *Raudsepp* jne. lisaks haruldasematena: saartel *Sulane*, *Karjane*, *Kivirauaja*, *Rehepapp*, *Vardja* (= külakubjas), *Kipper*, *Mülit*s, Lihulas *Valjasepp*, Põhja-Pärnumaal *Leibur*, *Krüüvel* (= kirjutaja), *Konstabel*, Juurus *Linnokütt*, Türis *Sarjasepp* ja a. 1835 koguni *Pivits* (=piirits, timukas), Lüganusel *Tüürmann*, Avinurmes *Sildnik*, Kambjas *Sundja* (= ajaja, kutsar, kirikuteener) jne.

4. Rohkem hangiti nimesid ka ümbritsevast loodusest, nagu selleks juhatust andis ka O. W. Masing: *Kallas*, *Hurt*, *Mõtus*, *Mändmets*, *Ädal*, *Kala*, *Ämblik*, Karjas *Kõu(v)e*, Lihulas *Kuu* ja *Täht*, Karusel *Vihur* (= tuulepööris, tuulispea), J.-Madisel *Jääpart*, K.-Jaanis *Väkram* (= roheline konn), Kursis *Kass*, Vönnus *Häälme* (=õis), Paistus *Vihm*, Kanepis *Vesi*, Karksis *Täkk* jne. Tähelepandav on, et ometi puuduvad mitmete koduloomade nagu hobuse, ruuna, mära (on aga *Täkk*), lehma, mullika, vasika, sõnni, koera (peni), ja putukatest täi ning roomajaist mao, ussi nimed. Arvatavasti siin on tegu ebausua-eufemistlikkude kaalutlustega.

5. Pole imestada, et ka inimene ise pakkus kohast ainestikku ohtralt. Igalpool tarvitusel on kehaosade (ka looma k-de) nimetusi: Muhus *Pea*, *Suu* ja *Sõrm*, Pöides *Varvas*, Kihelkonnal ja Lüganusel *Süda*, Põltsamaal *Luu*, Piliistveres *Sapp*, Iisakul *Nahk*, kohati *Käsi* ja *Keel*. Haruldasemad aga on sugulusmõistetete nimetused, nii Kambja ja Kanepi *Hõim*, Märjamaa ja Laiuse *Vend*, V.-Nigula *Onu*, Vönnu *Isak* (=võõrasisa) ja Märjamaa *Nõbbu* (=nöbu, õeste-vennaste lapsi).

6. Mitmelgi puhul on liignimeks kujunenud isiku hõimu või rahvuse päritolu nimi, mis muidugi alati ei tarvitse tunnistada isiku tõelist põlvnemist, vaid on võetav ka pilkenimena: mitmel pool *Harjakas*, *Idlane* (=hiidlane), *Mulgi*, Kambjas *Virrolane*, 1832. a. ürikus *Sarelayne* (=saarlane), Põlvas *Hämelane*, Kodaveres *Vadi* (=vadja), 1501. a. ürikus *Watelene* (=vadilane, vadjalane), Martnas *Suhna*, Lõuna-Eestis *Tšuhna*; *Lätlane*, *Roots*, *Rootslane*, *Polak*, *Polakene*, *Poolakess*, *Venelene*, (Karksis), *Juut*, *Israel*, koguni *Türk*.

7. Nimede valimisel on eriliselt hõlpus olnud abi leida esemete ja toodete ilmast, tarvitades tööriistade, ehituste, sõidukite, riiete, ehete, kaitseriistade, toitude, nõude jm. nimetusi: saartel ja mujal *Alasi* (anti sageli just sepale, näit. Lihula ümbruses), *Kelk*, *Mestpuu*, Läänemaal *Rokk*, *Linnupuu*, *Võrknuga*, Põhja-Pärnumaal *Lük(k)epak(k)* (=höövel), *Sõrmus*, Harjus *Raudvanker*, *Uherd*, Järvas *Kulp*, Tormas *Vask*, Lõuna-Eestis *Mõök*, *Viinalass*, *Sild*, *Pulk*, *Kohv*, *Puskar*, *Leib*, *Pudrunahk*, *Püks* jt.

8. Võib-olla suuremal määral kui mõnelgi muul rahval on meil kasutatud omaduste nimetusi, adjektiive. Nimetaksime siin saartelt *Odav*, *Vastane*, *Agar*, *Õige*, *Noor*, *Tasane*, *Armas*, Läänemaalt *Punane*, *Uus* ja *Üürike*, Kesk-Eestist *Rammus*, *Mõistlik*, *Vilu*, *Reisik* (=rahutu), *Mõru*, *Ustav*, Lõuna-Eestist *Põhjato*, *Paremb*, *Aher*, *Hüva*, Räpinast *Tuksam* (=tugevam) jne.

9. Hõredalt leiame perekonnanimesid kuuldeliselt alalt, nagu Anseküla *Hääl*, Lihula *Kära*, Kambja *Kisa* ja *Sõn(n)a*, Türi ja Torma *Laul*, Laiuse *Park*, kohati *Lori*.

10. Meie perekonnanimestiku eriilmet kujundavaks jooneks on aga abstraktsete mõistete arvukus. Euroopa muudel kultuurrahvastel on neid kasi-nasti, soomlastel need nähtavasti puuduvad täiesti, teatud ulatuses neid leidub aga Itaalias. Abstraktsete sõnade derivatsiooni võimaluste poolest kehvaks peetud eesti keeles ometi leidub liignimesid nagu *Ilu*, *Virus* *Tüli*, Anseküla *Vaen*, *Vigala Rõõm*, Haljala *Lõbu*, Kanepi *Mõte*, siis veel -us-liitelisi *Kangus*, *Lootus*, *Mõistus*, *Otsus*, *Virkus*, Kursi *Kartus*, S.-Jaani, Nõo ja Kanepi *Laius*, Vönnu *Rohkus*, Kanepi *Algus*, *Tarkus* ja *Õigus*.

11. Tähelepandav on ka ajamõistete tarvitus, olgugi mitte sagedane: *Päev*, *Rannus Hommung*, *Lihulas Kuu*, *Nissis Esmaspäev*, *Pühalepas Reede*, *Talve*, *Kevade*, *Sügisi*, *Kanepis Kevvai*, *Suvi*, *Sügis*, *L.-Nigulas Jõul*, *Raplas Jõulu* ja kohati *Lõuna-Eestis Ajasta* (= aasta). Leidub ka võõrsõnalisi kuudenimetusi nagu *Võnnu April*, *Kanepi September*.

12. Eesti perekonnanimestiku vahest kõige omapärasemaks jooneks on aga substantiivsete ja adjektiivsete nimede kõrval ka muudesse sõnaliikidesse kuuluvate nimede tugevavõitu esindus. Kõige harvemini leiame küll pronoomeneid: vist ainult *Kambja* ja *Võnnu Mina*, *Tarvastu Meil* (?). Harva tabame ka numeraale: *Karjas Null*, *Kaarmas Viiskuu*, *Paistus Esseitsmes*, *Karksis Neljandik*, *Karjas* ja *Pöides Tosin*. Võrdlemisi ohtralt on aga verbe: *Saaremaal Hüüdma*, *Laula*, *Püüa*, *Muhus Läheb*, *Läks*, *Näeb*, *Poleühtid*, *Kaarmas*, *Türil* ja *Simunas Eitea*, *Karusel Matea* (= ma tean), *Kosel Märka*, *Martnas Soitja* (=sõitja), *Vi* (= vii?), *Paistus Surri* (= suri), seals. ja *Põltsamaal Lainas*, *Kambjas Austa*, *Puistaja*, *Voites*, *Võnnus Voitev* (= võitev), *Kanepis Võites* jne. Samuti adverbe: *Hiius Edasi*, *Karjas Ligi*, *Kõrval*, *Vallali*, *Muhus Tarvis* ja *Viltu*, *Karusel Amak* ('kuni', esineb vanemas kirjakeeles), *Vigalas Muidu*, *Martnas Ni* (= nii?), *Tõstamaal Taa* ('taha?'), *Jöelähtmes Ilma*, *Rannus Tasa*, *Vigalas ja Otepääl Miks*, *Võnnus Okva*, *Kanepis Mujal*, *Kambjas Küll*, *Pilistveres Sorgus*, eri paigu veel *Üksi*, *Ennemuist* jne. Õieti harukordne on aga interjektsioon: *Paistu Kurnau*.

Niihästi abstraktsete nimisõnade kui ka asesõnade, arvsõnade, aegsõnade ja abisõnade tarvituselevõtmine siin näikse iseloomustavat eestlase mõtteviisile eriomast ja psühholoogiliselt suurt huvi pakkuvat puht-keelelist suhtumist inimese tähistamisse nimedega. Muudel rahvastel need nimeliigid on koguni haruldased. Verbilisi perekonnanimesid suuremal arvul leiame teatavasti tšehhidel (*Pospešil* jt.). Uute nimede valikul võiski seda omapära silmas pidada ja edasi arendada.

13. On olemas juhtumeid, kus ametlikuks nimeks on kinnistatud mingi kiitev või austav nimetus, mis omal ajal võiski juba olla asjaomase isiku lisanimi, kuid mis tihtipeale võis olla ka nime valija enda leiutatud. Siia kuuluvad üldisemalt esinevad *Kotkas*, *Karu*, *Pöder* jm. lugupeetumate elajate nimed, siis aga *Rannu Raudjalg* (XVIII s. *Raudial*), *Jüri Raudmees*, *T.-Maarja Juht*, *Pärnemaal Kuningas* (või anti see pilkeks?), *Läänemaal* jm. *Rüütel*, *Simunas* ja *Laiusel Ustav* ja eriliselt rohkesti saarlastel esinevad *Aus*, *Ausmeel*, *Auväärt*, *Aulik*, *Julge*, *Kindlam*, *Kõvamees*, *Möistlik*, *Nõukas*, *Rahumeel*, *Tark*, *Vapper*, *Õige*, *Õigemeel* jt.

14. Vähemalt sama sagedased on aga eelmistele vastupidised liignimed, mis algupäralt on küllarahva seas nimedepanemise aegu tsirkuleerunud pilke- ja sõimunimed. Sellelaadsed õrnemad oleksid: *Püskop*, *Mäekala*, *Punapart*, *Põltsamaa Parkalai*; võib-olla ka *Kuningas* ja *Rüütel*, kohati esinevad *Saks*, *Massakas*, *Tedreaaju*, *Juuru Riomes* (= riiumees?). Raskemat liiki on *Viljandi Külaspea*, *Paistu Kõverjalg*, *Vaivara Verelaskaja*, *Karksi Pudrunahk*, *Juuru Äbarik*, *Karja Lakkur*, siin ja seal *Rott*, *Näru*, *Raisk*, *Sopaauk*, *Toter*, *Kelm*, *Laisk*, *Tõlp*, *Kohi*, *Püksipaik*, *Vaivaras Pet(t)is* ja *Kolga-Jaanis Sibi*, koguni *Sutisitaauk* jt. (kõnelemata sääraseist võõrkeelseist nagu Tallinnas *Kindermacher*). Paljude nimede kohta saab ainult öelda, et nad on veidravõitu, nagu *Karja Truumure*, *Muhu Hobustekoppel*, *Hobukakk*, *Poleühtid*, *Väärtnõu*, *Lihula Loeroaer*, *Sõrnardis*, *Mihkli Adamtõug*, *Tõstamaa Parapli*, *Kullamaa Jedrei*, *Türi Aprilla*, *Karjakont*, *Nahkrokritmann*, *Postitask* jmt. Õudseid nimesid on *Jõhvi Surm* (< Surma tl.) ja *Karuse Võllas*.

Siin lõpuks on põhjust nihkuda ka omaaegsete nimevõtjate ja nimeandjate maitsetaseme hindamisele. Nähtavasti võõrrahvusest härraskihi ja selle poolharitud lähikonna poolt oma valdavas osas määratud saksapärased ja koguni vähesed vene-

pärasedki (Lääne- ja Kesk-Eestis näit. *Portnoi, Putnik, Kusnets, Pervoi* jt.) nimed ei ilmuta kuigi suurt leidlikkust, fantaasiat ega maitsekust (näiteks olgu kõik tuntud *-mann, -berg, -son* jne. lõpulisel). Vahel nad isegi kannavad juudinimedele omase maotuse pitsatit (*Silberstern* Simunas, *Blumenfreund* Tüiril, *Bankier* Kadriinas jne.). Kuid ainult eestikeelseid arvestades ja lappesse jättes pilke- ning söimusunalisi, peame üldiselt rõhutama nimede ajalikkust, kaineilmelisust, tusedust ja mehisust, kus juures muidugi meeles peame, et suur osa on kohanimelist ja seega kauges minevikus juurduvat algupära ning peegeldab seega ka muistset maitset. Neid voorusi võime alla kriiputada mitte üksnes lihttüveliste nimede ja tuletiste (näit. *Tammer* Jüris ja *Jöelähtmes, Tarvaste* ja *Tõiste* Vigalas, *Tõurus* Peetris, *Lembavere* K.-Jaanis jm.), vaid eriliselt liitsõnaliste ja sageli siis mitte kohanimeliste, vaid kaasaegsete maitsetaset tõeliselt kajastavate nimede puhul nagu *Muhu Oidekivi, Laaneväli, Kõrvamees, Taulmägi, Suurkivi, Karuse Kuldmesi, Lihula Jõekallas, Tammealus, Tammejuur, Kirbla Rakkaselg, Varbla Karutam, Mihkli Karukäpp* ja *Kuusekänd, Risti Kõrvenõmm, Keila Väljaots, Jöelähtme Vainomees, Veetõusme, Peetri Jõudvald, Jõhvi Karukäpp, Karksi Kivist, Hargla Laanekodu* jpt. Võrdlemisi harukordsed on ilutsevad nimed nagu *Mihkli Roosileht, Kuusalu Lilleväli* ja *Jõhvi Roosimägi*. Peaaegu tundmatud on praegusele maitselagendusele nii omaseid *-la, -lo, -ngo* ja *-sto* lõpulisel nimed (siiski *Peetris Lindola*).

Mõistetavasti meie praegune liignimestik on märgatavalt osalt ka seesugune, mille maitsealaadi ega sisulise külje kohta meil pole esialgu võimalik vähematki öelda. Need on etimoloogiliselt läbinägematud sõnad, mis on moondunud kas pikemate aegade jooksul või mingeil eritingimustel väga kiirelt. Suurem hulk neist tohiks küll olla puhteestilist päritolu, kuid nende seas leidub ka võõrtüvesid, mille vorm on tundmatu-seni lumbunud (näit. *Karusel Buchfink > Puhtvend*). Nende algupärale saame valgest heita oma ja sugukeelte sõnavara ja kohanimede ning võõrkeelte, m. s. alamsaksa liignimestiku sügavale ulatava arvestamisega. Niisuguseid tumedailmelisi nimesid on näit. *Hiiu Sedrik, Urp* ja *Vismes, Saaremaa Kaiste* ja *Vilval, Läänemaa Lemba, Listakind, Luida(lepp), Omera, Vilbiks, Harjus Abru* ja *Hülp. Järvas Kaivel, Pensa* ja *Tõurus, Virus Kaldes, Kalind, Lõnik* ja *Ärtis, Pärnumaal Adringa, Irt, Rängel* ja *Tüll, Viljandimaal Meomuttel* ja *Namsing, Tartumaal Akerta, Eglon, Mugra, Urla* ja *Valbe, Valgamaal Ments* ja *Taul, Võrumaal Jaik* ja *Kääparin* (< Kääbas ?) jpt.

Et läinud sajandi algul meie kirjakeel polnud veel küllaldaselt kujunenud ja sellegi sotsiaalne tähtsus ning mõjuvõim oli väike, on mõistetav, kui nimede panemisel mitte alati ei arvestatud kirjakeele ega algelise ühiskeele korda ja seadusi, vaid talitati kohaliku murde iseloomu pärast. Tulemuseks meil ongi sagedane võimalus liignime keelelise kuju järele otsustada kodaniku päritolu. Nii näit. *Hain* (= hein), *Hõrak* (punasõstar), *Hüdsi* (= süsi), *Kahro* (= karu), *Kõllamõts, Loidap* (õispuu), *Pähn* (pärn), *Sannamees* ja *Umbliia* (= õmbleja) põlvnevad kahtlemata Lõuna-Eestist, *Naur* (=naeris) ja *Umbaaid* Hiiust, *Ak(k)e* (=aken), *Kibuspuu, Koel* (=kool), *Koost* (lusikas), *Labo* (saad) ja *Tuulik* üldse saartelt või eraldi Saaremaalt, *Kägi* (=kägu), *Laiande* (põldude laiema vahepeenar, sõiduteena), *Lasn* ehk *Lassen* (labidas) Läänemaal või Põhja-Pärnumaalt, *Oamer* (=haamer), *Pearn* ja *Soad* (=saad) Harjust (või ka Järvast), *Naurits* (=naarits) nimelt Nissist, *Kuiva, Kurba* ja *Pällo* Alutaguse randadelt ja *Otter* (=oder) Põhja-Tartumaa kirdeosadest. Ka uute perekonnanimede valimisel ja soetamisel oleks soovitatav parajal määral arendada seesugust nimede keelelist regionalismi, mis muidugi kasvatab ka valitavat ainekku. Siin tähendatagu, et kitsamat kodukohta ei tunnista mitte alati murre, vaid ka nimede kujundamise laad, nii näit. on säärasel nagu *Karing, Pusing, Rahing, Rising, Tõn(n)ing, Mäkom, Osam* ja *Sardam* omased Kullamaa Piirsalule, *Uukkivi, Uukareda, Uukaadu, Uuktõverist, Uukvolber* Haljala Vihulale, *Mohrvell, Stahlvell, Sternvell, Uusvell* jne. Järva-

Madisele ja *Narusk*, *Parmask*, *Karindosk*, *Kliimask*, *Ziugand*, *Karotsing*, *Ritsing*, *Tereping* jne. Räpinale.

Põgusalt tutvunud olles eesti perekonnanimede praeguse iseloomuga, tohiksime nüüd ka selgeks saada need teed, millele asuda oma võõrapäraste nimede eestistamisel. Kõigepealt katsuksime sidet luua ja leida oma päritolupaigaga, talu või külaga. Isiklikult on näit. allakirjutanu oma nime tuletanud oma sugukonna hälli, Saare talu nimetusest. Kuid ka kaugemalt ja suuremaist kohaüksustest leiame abi. Kasutamata näikse olevat nimed nagu *Ahtma*, *Halinga*, *Aluvere*, *Angaste*, *Aresi*, *Esna*, *Iganõmme*, *Illaste*, *Kaiavere*, *Kaisma*, *Kõlja*, *Kõre*, *Kundra*, *Maandla*, *Matsaku*, *Meelva*, *Mõrdu*, *Navesti*, *Õruste*, *Õvanurm(e)*, *Pahkla*, *Pöderlaid*, *Puhtu*, *Puivere*, *Rahkla*, *Salevere*, *Sangla*, *Süvandi*, *Tõlinõmme*, *Uhtna*, *Vaharu* jpt., mis oma түseda ilme tõttu on eriti sobivad. Mõndagi leiduks ümbritsevast loodusest, esemetest ja mõistete vallast, kust nimetusi kõiki veel pole kasutatud, nii näit. *Ketas*, *Kihn*, *Korne*, *Laidur*, *Loilas*, *Loim*, *Muldrik*, *Põual*, *Põhtja*, *Takispuu*, *Uudik*, *Valgma*, *Võreng* jpt. Lihttüveliste üldnimede valimise võimalused on aga mõistagi piiratud. Paratamata peame neist uusi sõnu edasi tuletama, soovitavalt eriti just liidete *-vere* (*Saluvere*), *-ste* (*Saluste*), *-ndi* (*Salundi*), *-ndu* (*Ilmandu*), *-ngu* (*Varangu*), *-ma* (*Kaisma*) ja *-na* (*Laukna*) varal. Tänuväärseid võimalusi pakub ka sõnade liitmine, lisaks juba olevaile liitsõnadele. Saksa- või üldse võõrapäraseid nimesid saame eestistada ka nende moonutamise (*Berg* > *Pärg*, *Bernakoff* > *Pärnaku*, *Sörasson* > *Söraste*, *Rooberg* > *Roopere*), lühendamise (*Tiidemann* > *Tiidema* või *Tüide*, *Altmann* > *Alma*, *Tõnisson* > *Tõnisso*) või tõlkimise kaudu (*Freiwald* > *Vabamets*, *Schwarzberg* > *Mustmägi*, *Hoppfeld* > *Humalpõld* jne.). Võõrkeelsete nimede eestistamise põhimõtte kaitseks olgu siin eriti rõhutatud seda asjaolu, mis esile kerkib nimelt vanemate nimeregistre vaatlisel: saksa- ja venekeelsed liignimed on erilisel soodustanud paljude meie rahvaliikmete siirdumist võõrrahvaste hõlma; neist kihelkondadest, kus kõige enam esineb võõrkeelseid nimesid, on võrsunud ka kõige ohtramalt kadakasaksu ja pajuvenelasi, näit. Järvast ja Lääne-Virust Böklerid, Detloffid, Freimuthid, Gerberid, Gromannid, Lamped, Teslonid, Tuttelbergid, Tuurmannid ja Zechid, Pärnumaalt Brakmannid ja Häuslerid, Võrumaalt teatud liin Undritzaid jne. Palju tülikam on olnud saksalistesse piiridesse hiilida mõnel Hurdal, Lukul, Pedakul, Kuusikul vm., kuigi sedagi vahest on juhtunud (> *Luck*, *Bettack*, *Kusick*).

Käiku meil tasandada aga tuleks nn. „halva tähendusega“ või koguni „halva kõlaga“ (viimane, hoopis selgusetu mõiste on meie seaduses¹) isegi ametlikult sõnastatud!) nimede muutmisel, mis ähvardab juba lämmatada nime eestistamise tõsist liikumist. Eestlane on otse haiglaselt kalduv analüüsima ja etümologiseerima, ja sellest tulebki, et on muudetud ka nõnda süütuid nimesid nagu *Karukäpp*, *Kronk*, *Tabur*, *Vaene*. Peetagu ikkagi meeles, et koha- või isikunime tarvitamisel harilikult ei kerki üldse teadvusse selle tähendus ja et „halb kõla“ on täiesti maitseasi, vägagi suhteline mõiste. Teame igatahes, et välismail on suureldi mehed kõigiti rahul olnud nimedega, mida meie eestlased kohe tükiksime muutma ja ilustama, nii Soomes *Svinhufvud* ‘seapea’, Venes *Tolstoi* ‘paks’, Prantsuses *Poincarré* ‘nelinurkne rusikas’, *Racine* ‘juurikas’, *Painlevé* ‘kerkinud leivatainas’, Inglises *Bacon* ‘peekon’, Saksas *Schiller* ‘kõõrdi-vaataja’ jne.

Meie nii praeguste kui uute ja tulevastegi perekonnanimede puhul oleks eriliselt rõhutada, et vähe abi on nende eestilisusest, kui neid ometi õieti ega eestiliselt ei käänata, s. o. kui neid ei deklioneerita nagu vastavaid üldnimesid, vaid kui võõrsõnu, nimelt i-tüvelistena ja nende tüve paandumata jättes. Sagedasti ajalehed, korralikudki

¹) Praegune seadus võimaldab koguni eesti nime saksastamist, nii veel hiljuti Tiisvend > Tiisfeldt!

väljaanded, ametiasutised ja isikud kirjutavad ja kõnelevad: saadik *Kallasele*, *Hurti* kogud, prof. *Eini* ettekanne, koolinõunik *Langi* arvamus, prof. *Sildi* uurimus, andis hr. *Kurgile*, dr. *Lukk'i* kõnetunnid jne., kuna ainsalt õige on *Kaldale*, *Hurda*, *Eina* (murd. „heina“), *Langu*, *Silla*, *Kurele* ja *Luku*, nagu seda igalpool tarvitab ka rahva-keel (*Rand* — *Rannale*, murd. *Aug* — *Avid*, lõuna-eestis *Kassin* — *Kasinaga*). Praegu kaldume aga kõndima omapärastegi nimede tarvitamisel võõrapärasuse radadel. Et liignime käänamisel selle tüvi, vastava keele grammatika kohaselt, muutub, on loomulik ja tuntud teisteski keeltes, ja kusagil see asjaolu ei sunni neid nimesid käänamisel moonutama. Meil aga tunduvad kahtlused on tingitud saksapärase nimede rohkusest, kus paindumatus ja *i*-tüvelisus on mõistetav (*Kalbergile*, *Blumfeldt'ist*).

Eesti endist ja nüüdset perekonnanimestikku silmi eest mööduda lastes saame konstateerida seal eri aegade kultuurpuhangute, mitmet sugu vaimu ja maitsete kajastust. Ses mõttes võime eraldada vägagi lahkuminevaid kihimoodustisi: *Kirjane* ja *Tabuline* — *Osilianus* — *Veelembija*, *Kirvemees*, *Kuivliha* ja *Healeib* — *Hüie Madis* ja *Vargamäe Andres* — *Järv*, *Kotkas* ja *Vahtrik* — *Johanson*, *Inslermann* ja *Silberstern* — *Lilleorg* ja *Roosileht* — *Kaasikov* ja *Rebasov* — kõige uuemal ajal üheltpoolt *Tammekann*, *Arumaa*, *Laheste* ja *Orgmets*, teisalt aga ka *Tulnola* ja *Vellerind*. Jääks vähemalt soovida, et tulevikus võetavad liignimed kujuneksid meie rahva nüüdisaegse iseloomu, vaimu ja maitse kõige parema palge, nimelt asjalikkuse, kainuse ja ühtlasi rahvusliku iseteadvuse tõusu peegelduseks.

Andrus Saareste.

EESTI AJALOO RAHVUSVARADE KAITSEKÜSIMUSI.

Eesti iseseisvumisest peale eesti rahvuslikud teadused on leidnud arusaadavalt erakordselt innukat harrastamist ja selle tulemusena on ilmunud rida kõrgeväärtuslikke teoseid, mis, tõendades eesti rahvuskultuuri vanust, annavad meie rahvuslikule enesetundele väga olulisi tugipunkte. Neist rahvuslikest teadustest on oma aine avaruse ja rahvusliku enesetundmise seisukohalt tähtsamaid Eesti ajalugu. Oma rahva ajalugu, rahva pidev, raugematu võitlus majanduslikul, kultuurilisel ja poliitilisel alal õpetab õiglasemalt hindama mineviku ja oleviku vahekordi ja annab jõudu rasketel katsumisaegadel. Selle tähtsa ülesande teostamiseks vajab Eesti ajaloo uurimus objektiivseid asitõendusi mineviku-olukordade valgustamiseks, ning siin muude vahendite kõrval väärtuslikumaiks on arhiivid oma ainstikuga.

Arhiivinduse alal on Eestis iseseisvumisest peale suudetud teostada juba rohkesti tööd, on loodud teaduslikud arhiivid, arhiivinduse järelevalvet teostavad organid, korraldatud arhiive ja alustatud teaduslike arhiiviametnike kaadri väljaõpetamist. Rohkesti vaeva on kulutatud ka arhiivide reevakueerimisele N.-Venest rahulepingu põhjal. Kuid Eesti arhiivindusel on lahendada veel rida kardinaalse tähtsusega ülesandeid, mis sihitlevad rea arhiivide kui rahvusvaranduste päästmist ja kaitsmist. Need ülesanded ei ole sugugi ainult kitsapiirdelise tähtsusega ning antavad ja jäetavad lahendada ainult eriteadlaste kitsa ringi kätte, vaid nende ülesannete sooritamisega on ühenduses meie rahvuslik eneseteadvus ja rahva kõige laiemate ringkondade huvid. Milles siis seisavad need ülesanded?

Praegusel silmapilgul on arhiivinduse alal kõige kiiremalt lahendust vajavad kolm ülesannet: 1) Eesti rahvuslike arhiivivarade kaitsekorralduse loomine arhiiviseaduse vastuvõtu näol; 2) Lätiga arhivaalide vastastikuse vahetamise küsimuse lõplik lahendamine Eestile kõigiti vastuvõetaval kujul ja 3) arhiivinduslike vahetekordade reguleerimine N.-Venega.

Kõiki neid küsimusi on kaalutletud põhjalikult arhivaaride keskel. On agaralt alustatud töid, et nad ükskord ometi osutuks lahendatuks. Kuid kahjuks senini, vaatamata juba aastatepikkustele eeltöödele, ei ole jõutud kaugemale. Põhjus seisab suurel määral selles, et sagedasti meie oma asutised näitavad liiga vähe huvi ja agarust selleks, et nimetatud vajadused saaksid rahuldatud. Meil on hinnatud kohati veel madalalt rahvuskultuurilise tähtsusega probleemide lahendamist, vaatamata sellele, et nii kirjalikult kui ka suusõnaliselt on kõneldud säärase küsimuste õigema hindamise vajalikkusest. Lätiga ja N.-Venega arhiivinduslike vahetekordade senine lahendamatus tõendab ka asjaolu, et meil heanaaberlikke suhteid on mõistetud sagedasti vaid nii, et tuleb õnnelik olla, kui meile välismaal naeratakse ametlikult viisakalt ja ollakse lahked, kuna õigustatud huvide eest valjem seismine, kui tülitekitav, on sagedasti kõrvale jäänud. Säärasel puhul võis ajuti oodata isegi seda, et mõne diplomaadi teadmatusest ja alandlikust soovist naabritele ikka viisakalt vastu tulla, sõltub ka suurejooneline žest — jätta naabrit tülitamata asjadega, mis sellele vahest meeldivad ei ole, kuigi meile nad on hädavajalikud.

Eesti arhiiviseaduse eelnõu on valminud ja vastu võetud Arhiivinõukogu poolt juba aasta eest, kuid teiste kiiremate seaduste väljatöötamine ja vastuvõtmine ei ole nähtavasti lubanud küllalt tähelepanu pöörata sellele seaduseelnõule, mis sisaldab väga tähtsaid põhimõtteid ja korraldusi Eesti ajaloo uurimusele ja arhiivindusele, seades teda ühtlasele kindlale alusele. Kuna Riigikogu laialisaatmisega ei ole ette nähtav selle seaduse vastuvõtmine lähemal ajal, tuleb leppida tekkinud olukorraga kui paratamatusega, kuigi seaduse puudumine kahjustavalt mõjub meie arhiivindusele.

Küsimus, mis aga peaks tingimata lähemal ajal leidma lahenduse, on juba 13 aastat kestnud tüli arhivaalide vahetamise asjus Eesti ja Läti vahel.

See tüli või „arhiivisõda“, mis käimas Eesti ja Läti vahel, võiks üksikasjalikumal tutvumisel temaga anda rohkem iseloomustavat materjali Eesti-Läti vahetekordade üldiselt. Kui iseseisvunud Eesti ja Läti pidid looma rea kokkuleppeid piiri ja nende ääres asetsevate maade suhtes, siis asjaolu, et mõlema riigi vaheline piir poolitab endise Liivimaa kubermangu, on nõudnud ka arhiivide küsimuse arutamist, mis käivad endise Liivimaa kogu ulatuse kohta ja juba puht-administratiivsete funktsioonide täitmiseks on vajalikud mõlemale riigile. Eeskätt ses mõttes tulevad arvesse Balti kindralkuberneri ja Liivimaa kubermanguvalitsuste arhiivid.

Osa neist arhiividest asub praegu Riias, sisaldades andmeid nii Eesti kui ka Läti territooriumi kohta, suurem osa aga Eestis, Tartus, sest üksvahe Vene võimu lõppjärgul asusid ja töötasid Liivimaa kubermanguvalitsuse asutised Tartus. Ka Eestis asuvad osad sisaldavad andmeid mõlema riigi alade kohta.

Liivimaa rootsiaegne kindralkuberneri arhiiv evakueeriti Venemaale,

kust ta loovutati rahulepingu põhjal Eestile. Okupatsiooni ajal tuli Eesti asutistel, eriti Eesti Rahva Muuseumil võidelda Balti kindralkuberneri arhiivi Tartus asuvate osade päästmise eest, sest okupatsioonivõimud tahtsid neid müüa paberivabrikuile. Eesti riik hoolitses väarikalt iseseisvumisest peale nende arhiiviosade eest, mis olid Eestis.

Rahuaaja saabudes tekkis juba 1921. a. tarvidus mõlemal riigil kasutada andmeid neist arhiivifondidest, mis käisid oma maa kohta, kuid asusid naaberriigis. Eestis kui ka Lätis tekkis kavatsus vahetada vastastikku arhiivifonde vastava konventsiooni alusel niiviisi, et terviklikumalt ainult üht maad puudutavad fondid vahetatakse sellele maale, mille kohta antud fondid andmeid sisaldavad.

Selles suunas vahetuse teostamiseks alustati Eestis 1921. a. eeltöödega, et eraldada üldnimetatud kahest arhiivist Lätile kuuluvad osad. Ka Läti poolt pidi säärane töö käsile võetama. Arhiivide korraldamise seisukohalt selline ühe arhiivifondi jaotamine, lõhkumine on muidugi lubatamatu, kuid et need arhiiviosad olid juba varemini ilma mingi süsteemita eraldatud, võis ja võib materjalide eraldamine territooriumide järgi saavutada praegu vähemalt selle paremuse, et need arhiiviosad on koondatud kas ainult Eestit või ainult Lätit puutuvasse gruppi. Eestis eraldati niiviisi umbes 100.000 arhiivitoimikut, varustades need nimekirjadega, ja üldjooneliselt see töö viidi lõpule juba 1927. ja 1928. a.

Arhiivinõukogu töötas omalt poolt vahetamise konventsiooni kava välja, silmas pidades vastavaid konventsioone, nagu need on sõlmitud Tšehhoslovakkia — Austria, Taani — Saksamaa, Saksamaa — Prantsusmaa jt. riikide vahel. Konventsiooni peamõtteks meie poolt on administratiivsete tarvete huvides vahetada kahe riigi vahel ainult ainestik veneaegsete Balti kindralkuberneri ja Liivimaa kubermanguvalitsuse arhiivide suhtes, jättes võimaluse hiljem läbirääkimiste algatamiseks, kui seda tarvilikuks peetakse, ka teiste arhiivide suhtes.

Kuid juba enne konventsioonikava läbiarutamist sai Eesti Lätilt osa talle vajalikke arhiive (Lõuna-Eesti kirikuraamatud, Riia ringkonnakohtu Eesti kohta käivad toimikud), samuti andsid Eesti asutised Lätile üle mõnesugust arhiivmaterjali. Läti poolt sooviti juba alguses Eestilt ka Liivimaa rootsiaegse kindralkuberneri arhiivi loovutamist, milline nõue ei ole õigustatud. Küsimus ses suhtes viidi isegi välismaa ajakirjandusse, tekkisid kibedused ja arusaamatused mõlemal poolel.

Läti nõudis ja nõuab Eestilt, et see loovutaks talle osa arhiivmaterjali juba enne konventsiooni sõlmimist, vastutasuks selle eest, mida nad on Eestile rohkem andnud. Eesti poolt nõutakse kindlasti vahetamist konventsiooni alusel, mille järgi lätlased saaksid rahulduse. Kuid nagu kuuldu asjale lähemal seisjailt, meie naabrile ei ole vastuvõetav peamiselt see asjaolu, et vahetus teostatakse eelmainitud kahe arhiivi ulatuses, jättes esialgu teised arhiivid kõrvale.

Siia löövad sekka usutavasti ka rahvusliku enesetunde noodid teatava kahetsuse näol, et Eestil on paremad positsioonid arhiivide suhtes, mis sisaldavad andmeid Läti kohta. See igipõline ja koguni sõimunimesid tekitanud vastuolu kahe rahva vahel, mida minevik ja olevik peaksid küll kaotanud olema ja mis nagu enam ei valitseks, kui mõõta vahekordi välisministeeriumide teadaannete järgi, kus kõneldakse heanaaberlikust läbisaamisest ja

sõpruslepingutest, see vastuolu lööb ajuti ikka lõkkele ja annab end tunda ka arhivaalide vahetamise küsimuses.

On kõige imestamisväärsem see seik, et omaaegsete teadete järgi ajakirjanduses saavutati Eesti ja Läti arhivaaride vahel sõbralik eelkõkkulepe, millele ametliku isikuna kirjutas alla 12. septembril 1930 Läti Riigiarhiivi direktor. Selles eelleppes nähti ette vahetamist esialgu ikkagi kahe nimetatud arhiivi ulatuses, millega kadus takistus konventsiooni allakirjutamiseks välisministeeriumide vahel. Ühtlasi lubati seal kaotada kitsendused naabermaa uurijatele teise riigi arhiivides ning võimaldada arhivaalide vastastikust ajutist laenutamist teaduslikul otstarbel. (Lätis keelati haridusministri poolt juba 1929. a. arhivaalide laenutamine Eestile seniks, kui ei ole lahendatud arhivaalide vastastikuse vahetamise küsimus.)

See eelkõkkulepe oleks võimaldanud otsekohe konventsiooni allakirjutamise ja vahetuse teostamise, ja selles arvamises kuuldavasti olid asjaomased Eesti asutised. Kuid vaatamata vastavatele katsetele — viia vahetusküsimus nüüd lõpp-punktini ja saavutada normaalsem olukord selle eelkõkkuleppe alusel, millel allkiri ka Läti esindajalt, ei ole asi viimase kolme aasta jooksul edasi arenenud. Millisel põhjusel lätlased on hüljanud 12. septembri 1930. a. eelkõkkuleppe, sellest olemasolevail andmeil ei ole Eesti asutistele teatatud, ning uuesti püsitakse Lätis endiste seisukohtade juures. Samuti ei laenuta Läti Riigiarhiiv Eestile arhivaale teaduslikuks kasutamiseks.

On viimane aeg, et Eesti vastavad asutised, eriti Välisministeerium, nõuaks kategoorilisemalt Lätilt küsimuse lahendamist 12. septembri 1930. a. protokollil alusel, mis omal ajal ikkagi ju põlnud mõeldud ainult viisakusavaldiseks, vaid just tegelike sammude astumiseks.

Kiiret lahendamist nõuab ka arhiivinduse alal vahekorra korraldamine N.-Venega, kust Eestil rahulepingu põhjal veel rida arhiive saada. Kui Narva Linnaarhiivist Välisministeeriumi erilisel vastutulekul anti välja Lenini dokument, siis seati nõudmine, et Eesti saaks sellele vastu mõne teda huvitava väärtusliku dokumendi või käsikirja mõnest N.-Vene arhiivist või raamatukogust. Seda nõudmist tuleb täita ja selleks otsekohe samme astuda. Ka nõuavad meie ajaloo uurimuse huvid, et Eesti teadlastele oleks võimaldatud ligipääs Vene arhiividele, raamatukogudele ja muuseumidele, kus asub meie rahvuslike teaduste jaoks läbiuurimata väärtuslikku materjali sel määral, nagu ei kuski mujal teises riigis. Veel mitmed muud tähtsad küsimused arhiivinduse alal peaksid leidma lahendamist N.-Venega.

Ülalnimetatud ülesanded on kiirema iseloomuga, kui seda tavalikult vahest arhiivinduse suhtes arvatakse, ja neil on suur tähtsus meie rahvus-teaduste arenemisel ja rahvusliku varanduse kaitsmisel. Seepärast ei saa neid küsimusi ikka ja järjest homsele päevale veeretada. Vastavad asutised peavad tegutsema siin resoluutsemalt, ja kui tarvis, selgitama selle tegutsemise vajadust ka meie neis asutistes, kus need küsimused näivad olevat veel vähetähtsad ja ebaselged.

A. Merivälja.

K O H A L I K K E E L .

Peagu viimase ajani on maksnud arvamus, nagu oleks meil „kolm kohalikku keelt“ ja nagu poleks ilma nende mõistmiseta võimalik olla haritud inimene. See arusaamine on küll maksev ainult eestlaste kohta, kuna teised siin-elavad rahvad võisid toime tulla ja haritud olla ka ainult oma keelega üksi. Eestlaselt aga nõuti kolme ja ilma „kolme kohaliku keele“ oskusega polnud eestlane näit. kohasaamisel võistlusvõimelinegi. Ta ei saanud kandidaadina üldse arvessegi tulla. — Nüüdki kelgivad mõned ärimehed, et nemad ei saavat eestlasi teenistusse võtta, kuna nüüdne põlv ei tundvat küllalt saksa ja vene keelt. Eesti keele oskusel pole muidugi mingit väärtust, seda võib võrrast rahvusest inimene murda, kuidas soovib. Vastutulelikkusest nendele äri meestele olemegi valmis kas või kõik muu koolist kõrvaldama, kui aga lapsed omandaksid „kolm kohalikku keelt“.

Kuid need „kolm kohalikku keelt“ on meile uute aegade tagu- ja d, on meie haridusliku tasapinna allasurujad.

Vaevu peaks siinkohal tarvidust oléma seletama hakata emakeelse hariduse tähtsust, et last peab arendama, teda tuleb õpetada mõtlema ja selge silmaga vaatlema oma ümbrust ning korraldama oma elu vastavalt elunõuetele, ühe sõnaga, et teda tuleb haritud inimeseks kasvatada. Sellest on küllaltki kõneldud ja kirjutatud. Tahaksin vaid öelda, et võõrkeele õppimine kõnelemiseks ei anna veel haridust. Siin omandame esmajoones asjade jne. uued nimetused ning väljendised sellele, mida me emakeeles juba teame. Kui õpime näiteks laua nimetuse kas või kümnes keeles ära, siis see meid veel elu jaoks ei tee küpsemaks ega rikasta kogemustega. Samuti ei rikasta meie mõttetavust ega kujutlust lause „lind lendab“ üheski võõrkeeles, kui meil asi ise emakeele kaudu on juba selge.

Kuigi võõrkeelte õpetuses tegelikult pakutakse ühes keelega ka ühtteist arendavatki, siis emakeeles saab seda teha mitu korda viljakamate tulemustega. Nii võib siiski öelda, et võõrkeele õppimine ise ei arenda last, vähemalt algastmel.

Kulutades liiga palju aega võõrkeelte õppimisele ja jättes muu arendava taustale, surume sellega oma haridusliku taseme alla ja teeme seda aja- järgul, kus meie naabrid nii läänes kui ka idas püüavad oma rahva hariduslikku taset tõsta võimalikult kõrgele. On aga vana ajalooline tõde, et kõrgema kultuuriga rahvad suruvad vähema kultuuriga rahvad oma mõju ning võimu alla. Nii oleks meil oma haridusliku taseme allasurumine võrdne enda kultuurilise relvitustumisega ja võistlusvõimetustumisega.

Püüaksime me siiski anda maksimaalse arendava kõrval veel ka mitu keelt, siis rõõviksime oma noorsoo füüsilise ning vaimse tervise, kuna võtaksime talt värske õhu ning kurnaksime temast viimse energia.

Kõige pentsikum on aga see, et oleme end vaevanud päris asjatult. Oieti oleme võõraste töö oma kaela võtnud. Selle töö oleksid pidanud sooritama võõrad ise. Nemad oleksid pidanud selle õige ühe kohaliku keele ära õppima. Meie aga õpime kaks käputäie võõraste pärast ja ülistame nende keeli kohalikeks.

Nii oleme teinud tühja tööd, kuna meie noorsool (vahest peale mõne üksiku kaubandusliku korrespondendi) pole nende keeltega midagi peale hakata. Teame ju, et nii saksa kui ka vene keele alal puudub praegu vaba

mõte. Isegi teadused on seal teatud ideede propageerimise teenistuses. Nii pole kummaski keeles meile sobivat kirjandust lugemiseks. Ka ühenduskeeltena ei maksa neist kumbki kuigi palju. Jääb järele ainult mõne sõna kõnelemine kohalike sakslaste või venelastega, kes laiskusest või halvaksapanust meie keele vastu pole viitsinud sellega tutvuda, olgugi enamasti terve eluea siin elanud.

Sammuksime me kõige kiuste vanu radu edasi, siis valmistame oma kodumaast aina lopsakama söödamaa võõrastele, hävitame oma noorsoos lugupidamise eesti rahva, keele ning kultuuri vastu. Meie õpetame teda kõike iseoma järjekindlalt alahindama, teeme kõik selleks, et kasvatada oma alamustunnet. Mõeldagu vaid: venelane saab ilma eesti keeleta läbi kustahes Eestis, samuti sakslane, sest vastutulelik eestlane räägib mõlemate keelt. Eestlane peab aga veel oskama teisigi võõrkeeli peale nende kahe. Eesti keele oskamine ei anna talle veel midagi kätte.

Järeldusi teha on kerge. Vanemad, kes soovivad oma lastele head tulevikku, õpetavad põlatud eesti keele asemel oma järeltulijatele kohe mõne „vääruslikuma“ keele. Pole midagi imestada siis, kui põliste eestlaste lapsed ei oskagi enam eesti keelt või kui võõrast rahvusest abikaasa paneb perekonnas maksma võõra keele. Võõra keelega saad ju ka kergemini teenistust ja teeniminegi on nagu viisakam! Eesti keelt võib ju soovija eralõbuks osata. Võõral aga pole ümberorienteerumiseks mingit tarvet. Tema ei kodunegi Eesti oludega, vaid vaatab ikka üle aia oma emamaa poole. Ja eestlane! See peab õnnetuseks, et ta on sündinud eestlaseks. Senistes oludes on tal paraku õigus!

Mis siis teha? Esmajoones tuleb vabaneda liigest alamustundest võõra ees. Tuleb riigikeelele omistada see koht, mis tal on igas riigis. Postivalitsus on juba väikese alguse teinud. Keeleseadus raamseadusena oli samm veelgi kaugemale. Edasi tuleb kinodest välja tõrjuda võõrkeelsed pealkirjad, et võõrad rohkem harjuksid eesti keelega. Ärides saagu eesti keel ausse. Eestlane ei peaks lähenemagi seesugusele ärile, kus võõrkeele kõnelejale ollakse vastutulelikum. Ja seal pole tal midagi otsida, kus teenijaskond kõneleb oma vahel võõrast keelt. Küllastamata jäägu ka need ärid, kus nõutakse teenistusse astujailt „kolme kohaliku keelt“ ja kus seda veel avalikult nõutakse. Riigi- või omavalitsusasutistes võiksid teenistust leida ainult need, kes riigikeelt ka tõesti tunnevad nii, et nad ülesannetega valmis saavad.

Küllalt „kolme kohaliku keele“ survest. Meil on vaid üks kohalik keel!

A. Puidu.

V A B A H A R I D U S J A R A H V A V A B A D U S .

I.

Praeguse koolikorralduse juures rõhuv enamuse meie noorsugu lõpetab süstemaatilise hariduskäigu 6-klassilise algkooliga. Vanemasse ja keskmisse põlve kuuluvaist, kes enamasti saanud Vene ajal vallakooli hariduse, pole veerandki saanud seda hariduslikku miinimumi, mida võimaldab praegune koolikohustus. Kui see enamuse määras senini ja peaks tulevikuski määrama

vabariigi saatust demokraatia nimel, siis tekib küsimus, kas 6-kl. sunduslik algharidus + elukogemused annavad piisavalt säärast maailmavaatelist selgust ja kodanikuküpsust, mida eeldab demokraatlik valitsemisskord, et olla demokraatlik ja püsida sellena. Ehkki käesolev valitsus on lubanud seda korda kindlustada, võidakс koolireformist arvata vastupidist. Sügisel peetud keskkooliõpetajate kongress aitas omalt poolt selgitada teostunud keskkoolireformi mõtet: kitsendada algkoolist kõrgema haridusliku taseme saavutamist. Kuna keskkool on ettevalmistavaks õppeasutiseks gümnaasiumile ja ülikoolile, tuleb alata tulevikus otsekohe keskkooliga (s. t. mitte algkooliga, nagu senini), kui tahetakse hoida tee vabaks parema hariduse poole. Üleminek algkoolist keskkooli olevat vaid mööduv nähtus.

On päevaselge, et sellest tärkab maainimestele suuri raskusi endistele lisaks: lapsi tuleb saata võimalikult varakult keskkoolidesse, olgu siis linnadesse või rahvarikkamaisse maakeskustesse, kui teostub maakeskkoolide võrgu asutamise kavatsus.

On kindel, et demokraatiat ei saa kindlustada ilma rahvaharidusliku taseme tõstmiseta. Rahvuslikult vaatekohalt ja ka riigikaitse seisukohalt on parima taseme saavutamine rahvahariduses niisamuti eluline probleem, nagu sõjaline ettevalmistus.

On öeldud, et rahvused on kultuurikolled inimsoo üldises kultuurilises arengus ja riiklik iseseisvus on soodsaim vahend selle kultuurikolde hoidmiseks ja tõhustamiseks. Maailmahaaravas vaatenurgas väikeste rahvusriikide eksistents leiab tähelepanu ja õigustust eeltoodud põhjusil.

Praegune rahvahariduslik tase, mida Lääne-Euroopa väikeriigid on ületanud, takistab kodumaast säärase kultuurikolde kujundamist, mis end suudaks maksta panna teistega võrreldes. Keskmise haridusliku nivoo on demokraatia jaoks veidi nõrk. Seepärast loodame riigivalitsuselt, et rahvuslike printsiipide kohaselt juhitakse suurimat tähelepanu rahvahariduse süvendamise probleemile. Ja meie, maainimesed, loodame, et kui on ühe käega võetud, siis teise käega seda rohkem antakse tõsise ja maaoludele sobiva hariduse hüveks. Senini ei võiks seltskond rahulduda lootustega, vaid peab asuma toetama hariduslikku tööd väljaspool 6-kl. sunduslikku algkooli — selle algkooli hädavajalikuks täienduseks ja ühtlasi ka täiskasvanute haridusliku ja kultuurilise taseme tõstmiseks.

Isiklikust ja ühiskondlikust ning riiklikust vaatekohast lähtudes oleks siis alati päevakorras kaks üldisemat seltskondlikku ülesannet:

1. Arendada individuaalset lahinguvõimet ja üldist kaitsejõudu (oskuse, tehnika ja tahte poolest) ning jõuda selle poolest esirinda.
2. Edeneda maailmavaateliselt ja arendada üldist rahvaharidust ja -kasvatust; jõuda selle poolest naabreist ette.

Ehkki vaimses elus on huvi kõige olulisem, tuleb rahvaharidustöös esitada ülesandeid aktiivsemalt kui endakaitse alal. Teatavasti on aktiivsus ja initsiatiiv parim taktika sõja puhul. Kui rahvusvahelises võitluses üha šovinistlikumaks kujunevas maailmas pakub vaimne tegur väga olulist abi (näit. kultuurilise üleoleku illusioon), siis tuleb kultuuriliselt eriti aktiivne olla. Moraalse tegurina on suurriikidel kultuurilise ühendamise illusioon nähtavasti hädavajalik nõrgemate neelamis- ja orjastamispoliitikas.

Sääraste tendentside vastu on väikerahvaste tõeline vaimne üleolek tähtsam relvadest. Vastandi ebakultuursele sõnalisele määratsemisele ja hooplemisele väikerahvaste iseteadvus juurdub humaansemas kasvatuses ja

sügavamas ning avaramas hariduses, ei otsi teistelt tunnustussõnu ega vaja teiste vägivaldset alistamist endarahulduseks. Seepärast oleks kultuuriliselt kahjulik astuda rahva ette niisuguste loosungitega, mis võiksid äratada šovinismi ja pealiskaudset etteruttamist hariduslikul teel. Ent hariduspoliitikas tuleb arvestada rahvusvahelist olukorda, mis nõuab aktiivsust seltskonnalt ja valitsuselt. See olukord nõuab hariduspoliitika käsitamist endakaitse seisukohalt. Õige hariduspoliitika tulemuseks peaks olema üldine teadlikkus, et vaid iseseisvat demokraatlikku vabariiki võib usaldada moodusena, mis kindlustab tarviliku vabaduse hariduslikul alal ja enesemääramist loovjõududele.

Teiseks, hariduse juhtimise välispoliitiliseks ülesandeks olgu see, et kiskuda võõrrahvuslikult šovinismilt moraalne relv käest. Selleks on aga vaja jõuda initsiatiivini üldise rahvahariduse edendamisel.

Senini oli Taanil initsiatiiv rahvahariduses, eriti vabaharidustöö korraldamise oskuses. Eeskujuliku väikemaapidamise, rahvaülikoolide ja arenuma lihtrahva poolest on Taanil Euroopa ja maailma kultuurilise arengu alal väärikas osa täita. Selline maa pälvib inimkonna tähelepanu suuremal määral kui suurriigid, kelle suurusehüllustusi põhjustavad kodanike hariduslik ja kasvatuslik madalam keskmine tase, suurem rahvaarv ja suurvaimude nimestikud. Nii tuleb meilgi tõsta iga rahvaliikme keskmist kvaliteeti nii vaimselt kui ka tervislikult, ning tema elunivood. Kui saavutame sel alal iganes võimaliku geograafiliste ja looduslike olude kohaselt, siis on see kindlasti midagi väga silmapaistvat ja olude sunnil omapärast, seega n.-ö. „rahvuslikku“. See on kindel usk, mis iseloomustab ja selgitab praegust noorpõlve üha rohkem haaravat rahvuslikku liikumist. See usk põhineb kodumaatundmises, seda osutab huvi kodu-uurimise vastu laiemas mõttes.

II.

Maainimestel raskeneb haridusejätku andmine lastele. Vististi see mõjub takistavalt maaintelligentsi levingule ja soodustavalt selle kvaliteedile.

Kui noorusiga möödub linnades, esiteks keskkoolis, pärast ülikoolis, siis tavaliselt ollakse linnahüvedesse niivõrd „süvenenud“ ja nendega harjunud, et tagasitulek maale pole enam vabatahtlik. Kuna lootused on suunatud linna, siis ei rakendata huvi ja võimeid tarvilikul määral maaelu viljeldamiseks¹⁾.

Veel rohkem kohaneda tuleks neil, kes juba lastena saadeti linna keskkoolidesse, selle asemel et alustada õppimist maa-alkkooles. Linnapäritoluga intelligentsi hulgast on arusaadavail põhjusil kõige vähem kohanemisvõimelisi.

Seepärast, kui tarvis kasvatada maaoludele sobivat haritlaskonda, tuleb seda alustada, jätkata ja lõpetada maal. Nii saaksime maaelule kohanenud jõude, kes on valmis haridusele juhtimise võtma enda kätte.

¹⁾ Huvitav näide sellest, kuidas äriilmas arvestatakse tsivilisatsiooni mõju. Hudson-Bay-Company (H. B. C.), kes teatavasti korraldab karusnahkade kokkuostmist Põhja-Kanadas ja Kanadale kuuluvas arktilises saarestikus, täiendab oma teenijaskonda põhimõtteliselt väga noorte meestega, enne kui nad koolipingil istumisest end sirutama on hakanudki. Ta kasvatab neid nii, et mehed peale kolme tähe, H. B. C., muud palju ei teagi maailmahüvedest. Kuna pealegi elupraktika on näidanud, et linnast pärit mehed pole nii kohanemisvõimelised, siis eelistatakse noormehi Šoti kehvest ja karmimast piirkonnast — Inverness'ist.

Keskkoolireform võiks aidata kaasa seniste võltsvaadete kadumiseks. Tavaline on arvamus, et hariduskäik lõpeb kesk- või ülikooliga. Kui tung hariduse poole on siiras, ega ole üksnes omakasupüüdlik, praktilis-egoistlik, siis ei summuta seda kitsendused kooli alal, vaid see juhib noorsugu iseõppimise teele. Iseõppimine on vaba survest ja selle halbade mõjudest hariduselu hinnangule. See tee juhib paremale arusaamisele haridustöö sisust: haridust ei saavutata niivõrd koolirahaga, kui võrd püsiva tööga. Haridus nõuab esiteks tahet, teiseks kirjandust ja kolmandaks teatavat vilumust. Selle vilumuse jagamiseks iseõppijatele peaks antama maale võimalusi kompensatsioonina keskkoolireformist tekkivale vajakule. Vahest selgub nüüd, et see kaotus pole kuigi ähvardav. Selle keskkoolihariduse tulemuseks on olnud tüübid, kel mingit huvi pole teaduse vastu. Edasilohistatud ja väliselt tõugatud klassist klassi kuni kooli lõpuni, pole neile antud aega kõige tähtsamaks — huvi tärgamiseks. Seepärast puuduvad neil sisemised impulsid, mis neid hoiab laskumast ümbruskonna tavalisele tasemele, kõnelemata vaimsete väärtuste lisandamisest, veel vähem lisamisest. Nad lohistavad omakorda, seekord jalgu tantsupõrandail. Seesuguseid tüüpe võib kohata kõikjal, algkooli lõpetanud noortele järeleaimamiseks. Võib-olla hakatakse maal koolireformi mõjul enam hindama täiendus- ja kutsekoole.

Lõpuks aidaku see reform matta üht traditsiooni, mis kahjulik maa tihedamale asustamisele ja mis soodustab linnavalgumist. Senini jõukamad maaharijad (eriti „maaorientatsiooni“ rõhutaval Mulgimaal) pärandasid talu ühele, lubades teistele pärijatele (lastele) välja pigistada talust sageli viimased elumahlad — hariduse jätkamiseks linnakeskkooles ja ülikoolis. See traditsioon ei tõenda mainimisväärselt „maaorientatsiooni“ põllumeeste enesetegi juures. Maakultuurile oleks kasulik, kui pered hoolitseksid maalapikeste ja toanurgakeste eest kõigile liikmeile, ning selle asemel, et raisata raha ja tööjõudu linnadele, rakendaksid kogu ühisjõu söödismaade asundamiseks.

Juhtus ja juhtub praegu, et taluomanik püüab anda praktilisemat haridust, näit. põllumajanduslikku koolitust, ühele lapsele, teist last aga lepib pärandamise abil algkooliga kui väiksema pahega. Ometi peaks kutseoskus eeskätt kasuks tulema talupärijale.

Sellest selgub, et maarahva hulgas on arusaamine hariduse väärtusest sageli väga puudulik ja vildak, mis tuleb vaimsest passiivsusest ja kehalise töö alahindamisest.

Valmiva noorsoo huvides, kel oma kutsetöö tõttu pole võimalik end täiendada üldhariduslikes õppeasutistes, on tingimata tarvilik vabaharidustöö. Noori saab vabaharidustööle võita vaid siis, kui see tuleb abiks maailmavaateliste otsingute ees „tõsise, elujaatava, tegutsemishimulise ja teovõimsa isiksuse kujunemisel ja elurõõmu sisendava elumõtte leidmisel“¹⁾.

Noorsookasvatus lõpeb enne nende otsingute algust. Senini on noorur tugevasti ümbruskonna mõju all. Praeguse madala haridusliku nivoo juures tunneb algkoolilõpetanu end juba „elust võõrutatuna“, s. o. ta hingelaad on peenem ega sobi enam täiskasvanute jõhkruksuga, intellekt on saanud äratuimpulsse vaimseks tööks ja eluks, milliseid ümbruskond ei suuda pakkuda. Ta vajab impulsside jätkumist, vaimse elu juhtimist. Enamik algkoolilõpetanud ihkab edasiõppimist — oleks ekslik arvata, et teadlikust huvist teadmiste vastu; pigemini on mõeldav, et kooliõhkkond pakub vaimule ja hingele

¹⁾ J. Rummo — „Vabaharidustöö“ 1929, nr. V—VI, lk. 7—8.

rohkem kui kodu ja ümbrus. See ja järeleaimamine on vahest noorte edasiõppimissoovi peapõhjusti.

Noorsoo huvides ei tohiks haridusküsimuses peatuma jääda poolele teele, vaid tuleb organiseerida hariduse ja kasvatus jätkamist peale sunduslikku algkooli. Niisugune vabaharidustöö, mis permanentne üksikindiviidi suhtes, peaks leidma seltskonnas vähemalt samasugust tähelepanu kui kool. Kuna vabaharidustöö ülesandeiks on kultuurinõuete laiendamine ja süvendamine, siis on ta abstraktses kultuurimõistes tähtsaim virgutaja. Meie kirjanduse, eriti populaarteadusliku kirjanduse arenemise eeltingimuseks on laialdaste rahvahulkade võitmine kirjandusele. Raamatuta on vabaharidustöö võimatu. Raamat aga sobib maaoludega eriti, sest siin puuduvad head kinod, teatrid ja muud paremad meelelahutused, mis linnarahvast juhivad lugemisest kõrvale.

III.

Abinõusid vabaharidustöök on maal mitmesuguseid.

Haridusseltside peaharrastus, näitemäng, on kahtlemata kõige rohkem levinud. Selle harrastuse väärtus hariduse levitamise vaatekohast on kurnis piiratud: esiteks, aktiivset kaastööd see kõigile ei võimalda; teiseks, kas harrastajate suletud ringid saavad sellest kultuurilist äratust, on kaheldav; kolmandaks, näidendite sisu ja asjaarmastajate mängu pealiskaudsus ei anna impulsse passiivsele vaatajaskonnale. Enamasti on näitemängud maal pidude täiteks; haridusseltsid ehitavad seltsimaju, et pidusid korraldada, ja peavad pidusid, et seltsimaju ehitada ning ehituskulud katta.

Rahvaraamatukogude kaal hariduslikus liikumises peaks olema kahtlemata suurem. Kui raamat oleks kõigile kättesaadav raamatukogude kaudu ja kui kirjanduse käsitamist kultiveeritaks laialdaselt ja intensiivselt, muutuks raamat maaoludes peagi oluliseks tarbeasjaks, selle asemel et olla „tühjaks ajaviiteks“.

Lugemisoskuse arendamiseks on sobivad õpperingid ja rahvaülikoolid. Kumbki pole nii üldtuntud, ent nende kultuuriline mõju on hinnatavam kui näidendite demonratsioonid.

Kogu rahva kaasatõmbamiseks hariduslikule elule ja algkoolilõpetajate õpingute ning kasvatus jätkamiseks on õpperingid kahtlemata kõige õnnelikum moodus. Õpperingidetöö nõuab osavaid ja maanoorte hingeelu tundvaid juhte. Linnalisest mõjust läbiimmutatud intelligents ei suuda kas või akadeemilise hariduse juures asendada maaharilast. Õpperingide juhtimiseks on teaduslikul ettevalmistusel teisejärguline tähtsus. Kõige tähtsam on, et juhataja oleks edasipüüdvaist maanoortest kõige teadlikum, sihikindlam. Siis on ta eeskujuks ja õhutajaks. Osavõtjaist kõrgema haridusega isikute asetamine etteotsa teeb õpperingist mingisuguse vabakooli. Teadmine, et õpperingi juhatajal pole sellega õieti midagi juurde õppida teaduste vallast, et ta jälgib tööd ainult kritiseerivalt, on kammitsaks tööle, mille olulisim osa seisab endaväljenduse äratamises. Ja kuna kõikteadja ja autoriteetne juhataja ei loo eeskujut edasiõppijale, siis ei saa tekkida ühispüüdmise ja ühisleidmise hooguandvat tunnet. Seepärast on taktelistel põhjustel kõrgema haridusega isikutele otstarbekohasem olla abiks õpperingide tegelikule juhatajale (n.ö. — hooldajaks), teostades oma mõju varjatult ja tēgelike juhatajate kaudu. Selline toetus on hädavajalik ja kui arvestada, et õpperinge

on meil 300 ümber, võiks olla aga 3000, selgub milline suur töömaht ootab haritlast maal. Haritlaste üleproduktioonist ei saaks olla juttugi, tuleks nõuda vaid tõsisemat teaduslikku ettevalmistust ja kasvatust vabahariduslike ülesannete huvides.

On tarvilik rõhutada maaharitlaskonna loomist õpperingide juhatamiseks ja muule hariduslikule tööle rakendamiseks. Selleks on vabad õppeasutised, mida tavaliselt nimetatakse „rahvaülikoolideks“. Neis noorte kestmam ühistöö ja -elu loob võimsa vaimse õhkkonna, mis kiirgab elevust maaühiskonda. Praktika tõendab, et juba pool aastat (taval. novembrist maini) intensiivselt haridusele pühendatud elu jätab noortele küllalt sügavaid jälgi, et suunata elurada vaimsete väärtuste taotlusele, ja annab kogemusi edendada vaimukultuuri oma ümbruskonnas.

Muidugi astuvad kokku vabatahtlikeks õpinguiks parimad noorte hulgast, kel on tõsist tarvet ja huvi selleks. Nende edasipüüdvate maanoorte suhtes, kellele elukutse ei võimalda edasiõppimist linnakoolides, oleks ülekohus rahvaülikooli jätta hooletusse. Kui linnades valmiv haritlaskond osutub maanõuetele ebasobivaks, siis on terve ja loomulik, et maaühiskond ise koolitaks ja kasvataks enda keskel neid, kel on eeldusi kasulikud olla seltskonnale. Sellest vaatekohast kaks meie kodumaa rahvaülikooli, Ravilas ja Kundas, pälvivad suuremat tähelepanu esimeste rakukestena-teerajatena kui kogu keskkooliküsimus. Arvan, et hariduslikest probleemest rahvaülikoolide probleem on praegusel momendil esmajärgulise tähtsusega. On ju rahvaülikoolid mõeldud kolletena, kust demokraatlikku vabadust, tõe ja ilu otsimist kantakse rahva sekka. Levitajad olgu pärit maalt, adra tagant, ja pöördugu tagasi maale, adra juurde. Rahvaülikool ei võõruta õpilasi kehalikust tööst, vaid köidab tugevamate sidemetega kodumaaga, kodukoldega ja maakamaraga. Need sidemed on vaimsed, maailmavaatelised. Rahvaülikool tõstab põlluharija pimedada rahulolematu maaorjaja ning moonaka seisukohalt kõrgemale, oma ühiskondliku positsiooni õigele mõistmisele ja hindamisele, ja vastavalt selle positsiooni tähtsusele tegutsema ja elama kultuuriliselt, muidugi maaolude kohaselt.

Nii kaua, kui maamees juhib laste pilgud linna poole, jäävad padrikud üles harimata. Ja maamees loomulikult sihivad linna poole, kuni pole talle hariduspoliitikaga selgeks tehtud, et peale keskkooli on teisigi võimalusi jätkata hariduse saamist, nimelt maal. Praegu seda ei tehta: üle poolesaja keskkooli kõrval on maarahvaülikooli vaid kaks. Kui on võimalik pidada üle poolesaja keskkooli, peaks ammugi olema võimalik arendada välja iga maakonna jaoks vähemalt üks ühetalvane või kahetalvane rahvaülikool. Kui ülaltähendatud arv 2 peab kogu aeg võitlema oma olelu eest, siis läheb palju vett merre, kuni maainimene õpib hindama muidki vahendeid oma vaimsele ja hingelisele vajadustele. Praegusel silmapilgul, millal poliitilised koosolekud keelatud, jäävad otsivale ja uudistjanunevale vaimule ning äratusvalmile hingele palvemajad ja laadapäevad. Seda nähtust ei saa olematuks tunnistada ega maksa silmi kinni pigistada. Tõde on sageli valus kuulda, kuid vaatkem talle julgesti näkku ja rõõmustugem, et inimestel on vajadusi peale materiaalsete, mis neid kihutavad palvelaisse ja muusse rahvakogumispaigusse parema puudusel.

P. Lukin.

KULTUURKOGU VAJADUSEST.

H. Moora poolt tõsteti (ERK, 7/8, 1934) esile nn. kultuurkogu mõte. Seda mõtet on lühidalt käsitletud ka peaministri asetäitja poolt kokkukutsutud informatsiooni koosolekul ja on puudutatud ka ajakirjanduses. Küsimus osutub küllalt tähtsaks, et selle juures veel mõne reaga peatuda.

Kultuurkogu ellukutsumise nõuet põhjustab viimasel ajal väga sagedasti rõhutatud vajadus kompetentse ja asjatundliku nõuandeorgani järele Haridus-Sotsiaalministeeriumi juures. Säärane autoriteetne keskkohd peaks tegutsema meie kultuuri-, haridus- ja kasvatusala küsimustega. Ta peaks omama põhjaliku ja selge ülevaate hariduselu korraldustest, meie omakultuuri saavutistest ja vajadustest. Sellisena oleks tal võimalik pakkuda asjatundlikku nõuandet riigivalitsusele (Riigikogule ja Hasomini juhile) maksmapandavate tähtsamate uuenduste puhul ja see aitaks pidada teatavat pidevat suunda haridusala korraldamisel.

Kuidas peaks korraldama kultuurkogu tööd, et ta võiks täita neid ülesandeid rahuldavalt ja viljakalt, ja milliseks peaks kujunema kultuurkogu koosseis, et ta suudaks kajastada omakultuuri ja hariduselu vajadusi, — need on kindlasti esmajärgulise tähtsusega küsimused ja need vajavad põhjalikku ja mitmekülgset kaalutlust. Alljärgnevad märkused tahavad rõhutada üldist tarvidust kultuurkogu järele ja lühidalt vihjata mõnele arusaamatusele kultuurkogu mõtte puhul.

On tulnud kuuldavale häáli, et kultuurkogu kujuneks teiste olemasolevate kultuuriliste asutiste kõrval tarbetuks paralleelasutiseks. Meil on juba näiteks Kultuurkapitali Nõukogu. „Vabas Sõnas“ on (Henr. V., 17. okt. 1934) esinetud ettepanekuga asutada kultuurnõukogule püsiv sekretariaat, eesotsas peasekretäriaga, kes kuuluks Haridusministeeriumi koosseisu. Sekretariaadil oleks palju ülesandeid meie vaimse kultuuri rakendamise, rajamise ja propageerimise alal. Võib-olla osutub Kultuurkapitali Nõukogu laialisemate funktsioonide täitmiseks tõesti tarvilikuks püsiva sekretariaadi loomine. Kuid ometi ei suudaks (ja sellele on juhtunud tähelepanu H. Vt. „Vabas Sõnas“, 19. okt. 1934) Kultuurkapitali Nõukogu rahuldada kõiki meie rahvuskultuuri vajadusi. Ta ei suudaks seda juba ainuüksi seepärast, et Kultuurkapitali Nõukogus pole esindatud kaugeltki kõik kultuuri ja hariduse alad. Kultuurkapitali Nõukogu vajaks täiendamist tähtsate hariduselu, nagu vabaharidustöö, koolipoliitika ja suurema arvu teaduste esindajate kaasatõmbamisega. Kuid säärane laiaulatuslik Kultuurkapitali Nõukogu ümberkujundamine võrduks uue organisatsiooni loomisega.

Viimasel ajal on tõstetud esile nn. õpetajate koja küsimus. Keskkooliõpetajate viimasel kongressil oli see küsimus arutusel ja võeti vastu ellukutsumise otsus: Paljud on kaldunud arvamisele, et juhus, kui õpetajate-koda alustaks tegevust Kultuurkapitali Nõukogu kõrval, siis vajadus iseseisva kultuurkogu järele kaoks iseenesest. Kuid kahjuks ei saa sellegi arvamusega nõustuda. Ka õpetajate-koja ellukutsumisel jääksid nii tähtsad alad nagu vabaharidustöö ja teadus väljalülitatuks üldisest kultuuri ja hariduse korraldustööst. Ja niipalju, kui on ette näha, võib küll arvata, et õpetajate-koda asendaks ikkagi peamiselt seda osa, mida senini koolielu korraldamisel etendanud Õpetajate Liit. Nii et õpetajate-koda ei tooks senisesse korraldusse midagi oluliselt uut juurde.

Ka sel korral, kui kõik kultuuri- ja haridusalad omaksid igäüks oma-ette

mingi keskorganisatsiooni, resp. kutseesinduse, ei kaoks vajadus kultuurkogu järele. Kultuuri- ja haridusalal rahuldav juhtimine on ainult siis võimalik, kui küsimusi kaalutletakse mitmekülgselt. On ju siin üksikud küsimused väga tihedasti teineteisega seostatud ja seepärast peab neid käsitlema alati avaras perspektiivis. Kui spetsiaalküsimused leiavadki asjatundlikku käsitlust ainult eriteadlaste kitsas ringis, siis ometi on ka vajalik nende läbiarutamine üldiste kultuuriliste sihtjoonte kohaselt. Ja kahjuks on meil säärane keskkohal seni puudunud. Kui mõned kultuuri- ja haridusalad omavadki oma keskorganisatsiooni, siis pole sugugi üleliigne, kui nad neisse puutuvaid küsimusi ka üldiste kultuuriliste sihtjoonte kohaselt läbi arutavad — oma esindajate kaudu kultuurkogus. See pole mitte ainult soovitatav, vaid hädavajalik.

Oleks ekslik arvata, nagu juhiks kultuurkogu ellukutsumise pooldajaid mingi iganenud romantiline eelarvamus — tahta luua kultuuri mingisuguste „kogude“ või „koondiste“ kaudu. On täitsa õige, et kultuuri ei looda komisjonides. Säärast ülesannet ei ole minu teada seni keegi kultuurkogule seadnud. Küll aga ei tohiks salata, et meie kui väikerahva seisukohalt on väga tähtis, et me hoolt kannaksime avaramate loomingu-võimaluste eest kunsti, kirjanduse ja teatri alal, et põhjalikult kaalutleksime võimalikult otstarbekate võimaluste loomist. Samuti peame teadlikult ja järjekindlalt soodustama omakultuuri ja riikluse ajalooliste, sotsiaalsete ja majanduslike eelduste teaduslikku selgitust ja uurimist. Säärane kultuurilise ja teadusliku loomingu järjekindel ja kokkukõlaline arendamine on kultuurkogu tähtsamaid ülesandeid. Kuid teiselt poolt on vähemasti sama tähtis, et omakultuuri loomingu ja teadusliku uurimise tulemusi võimalikult otstarbekohaselt rahvale ligidale viidaks ja kättesaadavaks tehtaks. Seepärast on äärmiselt tarvilik, et sama kogu, mis hoolitseb loomingu-võimaluste eest, mitte ainult silmas ei peaks, vaid endale selgesti aru annaks haridusvarade võimalikult laiemale hulgale kättesaadavamaks tegemise vajadusest.

Viimast asjaolu suudaks nn. õpetajate-koda ainult osaliselt täita. Vabaharidustöö osatähtsus meie üldises rahvahariduses on juba praegu küllalt suur ja olemasolevate andmete järele peaks see tulevikus veel kasvama. Haridusvarade rahvale kättesaadavaks tegemisel peame senist vabaharidustööd õieti hindama ja samuti põhjalikult kaalutlema tuleviku-vajadusi. Ent seda saab kõige otstarbekamalt teha ainult siis, kui teadlik ollakse üldistest kultuuri- ja hariduspoliitika sihtjoontest.

Üksikute haridusalade rakendamine rahvahariduse tõstmise teenistusse võimalikult maksimaalsel määral — see kuuluks kultuurkogu tähtsamate ülesannete hulka. Need üksikud alad on aga niivõrd tihedasti üksteisega seostatud, et nende teadlik arendamine nõuab teatud keskkohal, millise koosseis oleks võimeline aru andma üksikute astunud sammude tähtsusest ja ulatusest. Üksikute kultuuri- ja haridusalade tegutsemine oma-ette „kodades“ resp. kutseesindustes on muidugi tarvilik. Kuid kergesti võib juhtuda, et siin sagedasti ei nähta puude taga metsa.

Paljud võib-olla tunnevad võõrastust kultuurkogu mõtte vastu eriti vahet seetõttu, et keskkoha loomine meenutab neile nii-öelda kultuuri- ja haridustöö „kroonustamist“. Meil on tegelikult palju seltskondlikke organisatsioone, mis küllalt energiliselt ja asjatundlikult on kaasa aidanud haridus- ja kultuuripoliitika sihtjoonte selgitamisel, ja samuti neid, mis edukalt tegutsenud rahvahariduse tõstmise alal. Oleks väga tähtis, et kultuurkogu koosseisu määramisel arvestataks sääraste organisatsioonide kaasatõmbamise võimalu-

sega. See mitte ainult ei vähendaks „kroonustamise“ muljet, vaid oleks ühtlasi tarvilik kultuurkogu seltskondliku kandejõu laiendamiseks.

Kuid nagu mainitud, nende ridade ülesandeks pole selgitada kultuurkogu koosseisu küsimusi.

Kuigi ei tohita loota, nagu seda H. Moora oma kirjutises mainib, „et säärane kultuurkogu parandaks kõik puudused meie kultuuripoliitikast“, ometi on õigustatud arvamine, et kultuurkogu on tarviline meie kultuurielu juhtimisele suurema sihikindluse andmiseks, mille puudumise üle senini üksmeelel kaevatakse.

A. Koort.

SEITSMES SUURRIIK AJAPEEGLIS.

„Ajakirjandus on suurriik“ — olevat kunagi öelnud üks suuri väejuhte ning valitsejaid. Ja kui too suur väejuht seda tõesti kunagi ütles, siis ei puudunud tal salvavat huumoritunnet.

Erandlikud mõtted ja ütlused aga levivad kulutulena. Ja nii saigi suurriigist — „seitsmes suurriik“. Vähemalt ise nad tituleerivad ennast alati nii.

*

Kord aastate eest kirjutas Hans Rebane tõsise näoga (*Õitsitud I*): „Tõepoolest, ajalehemees, kes suudab sinu vastu? Sa kõneled kõve mini kui poliitikamees, võimsamini kui rahvasaadik, vägevamini kui preester. Ajaleht lükkab troonid ümber, vabastab vägevamadki oma kohtadelt, kisub ühed alla ja teised üles“. Lugesed seda tiraadi, muigasid paljud ja vangutasid pead. Tiraadi kirjutaja enese pärastine karjäär aga tõendas, et ta oli kõnelnud siiski „vägevamini kui preester“.

*

Nad on kõnelnud „seitsmenda suurriigi“ ja tema esindajate aadressil raskeid sõnu. Järeleaimamatud ses suhtes näivad olevat prantslased. Nii pörutas omal ajal Léon Bazalgette lakoonilise otsekoheusega: „Iga libu bulvaaril on korralikum kui üks „Matini“ žurnalist.“ Ja maailmakuulsusega prantsuse sotsialistide juht Jean Jaures võttis seisukoha oma maa ajakirjanduse suhtes järgmiselt: „Meie ajakirjandus on mäda kuni juurteni. Žurnalism meie maal on hullem kui prostitutsioon, sest ta katab end kõlblusemantliga ja mõjub väljaspool piire kui parima Prantsusmaa arvamise väljendus, on aga tõeliselt ühe perfiidse ja rahaahne spekulantide-klike tööriist“. Skulptor August Rodin aga sulges oma tõekspidamise „seitsmenda suurriigi“ kohta vaid mõnesõnalisse lausesse: „ajakirjandus on põlgusväärne, kuna ta on ideaalideta, tõearmastuseta ja ostetav“. Kui pehmesõnalisena tundub vana Immanuel Kant prantslaste kõrval, võrreldes-poliitilist ajakirjandust vaid lobiseva vana naisega. Ja meie inimesed — need on kehas- tunud diskreetsus ise.

Ainult Oskar Loorits pahvatas välja rabilises otsemeelsuses: „Kes püüavad lugejaskonda sihilikult tüssata varjamise, jälgede segamise, pea peale pööramise või lausa valetamisega? — Poliitilised ja rahalised telgitagused! Kes kipuvad lugejaskonda kõmuga „kasvatama“ quasi-idealiseeritavate „ees-

kujude“ abil kelmeks, trikimeistreiks, nauditsejaiks, seiklejaiks? — Eetilised ja ärilised avantüristid!“ (Öitsetuled IX — ankeedi vastused).

*

Öeldakse vastuolu ajalehe ja lugeja vahel olevat sama vana kui elu ise. Siis vähemalt sama vana kui ajaleht. Meie oludes on see aga ilmne liialdus. Oli aeg, kus vana J a n s e n kinnitas, et „ärgem väsi gem valgust näitamast, viimaks näevad ometi!“ Ja seda valguse näitamise hoogu jätkus aastakümneiks. Vahetekk lugeja ja ajalehe vahel aga kärises hiljem. Siis, kui põhi-seaduse muutmisel ajaleht läks üht ja rahvas teist teed. Aga nüüd tundub ro-mantiliselt häälestatud lihtsurelikule, nagu lahutaks kahte poolt kuristik, mil-lel puudub sild.

*

Lugeja tahab, et ajaleht esindaks avalikku ja üldhuvi. Ja see huvi aval-duks rahvuse kui terviku elunõuete ja sügavamate tõekspidamiste tõlgenda-mises. Ajalehes aga valitsevad kliked ja kildkondlikud huvid. Ja kildkon-dade moraalikäsulaudadel hõõgub kustumatu uritulena oma meeste üleskiit-mise ja vastaspoole mahalaitmise kultus. Nii on meil aastate jooksul meis-terdatud nii mõnestki kirbust elevant. Ja mägi on pidanud vaevlema hiire maailmaletoomise valudes. Nii on meil aastate jooksul kuulutatud õndsakstege-va evangeeliumina vanade füsiokraatide tõdesid, et „see ja see rahvakiht on kõige elu alus ja kui seda kindlustada majanduslikult, siis paraneb ka ülejää-nud rahva elujärg.“ Nii on üks osa rahvast pidanud etendama selle mureliku mesilase osa, kelle vaevaga täidetud kärjed tühjendab muretult pillerkaaritav rohutirts. Kildkondade lõa otsas rippuv ajakirjandus sirutab aga õnnistavad käed üle kõige otsekui Paali preester . . .

*

Lugeja tahab, et ajakirjandus oleks kasvatajaks, arendajaks, juhtijaks. Et ta poliitiliste tõusude ja mõõnade aegadel suudaks alati lahutada antisotsiaal-seid tententse edasiviivaist.

Ajakirjandus on aga kildkondlik oma südamejuurteni. Ja kui kerkibki mõni ühishuviline päevaküsimus (nagu nime-de-eestistamine või mõni teine), siis leitakse, et tuleb suhtuda küsimusse irriteerivalt — kas või seepärast, et mõte pole sündinud maailma omameeste kambrikitsuses. Opositsiooni tuleb aga arutihti teha mitte põhimõtete erinevuse, vaid opositsiooni enese pärast. Järelikult, kui ollakse vastuolus riigivõimu-esindajatega mõnes küsimuses, siis tuleb endastki mõistetavalt asuda opositsiooni iga kavatsuse suhtes, mis leiab pooldamist riigivõimult, kuigi kavatsus ise on kerkinud üles väljaspool riigivõimu, sest mitte ainult jonn, vaid ka opositsioon on jumalast loodud. Ja vanajumal ei või ometi olla nii ülekohtune, et ta oleks loonud mõtleva pea ka vastaspoolele!

*

Kildkonna-ajakirjandus ei armasta juurdlemist ega vaidlusi põhimõtte-liste küsimuste juures. Sest süvenemine ja juurdlemine nõuab pingutust. Ja see väsitab. Hoopis lihtsam on aga kanda poleemika isiklikule pinnale. Seepä-rast, kui mõni põhimõtteline seisukoht ei meeldi, siis näidatakse näpuga, et see ja see leht pooldab nüüd seisukohta, mida omal ajal pooldas selle ja selle

erakonna mees. Seejuures ei tehta aga katsetki lükata ümber vastaspoole seisukohti kaaluvate argumentidega. Sest *argumentatio ad hominem* on hoopis lihtsam. Mis sellest, et Schopenhauer kvalifitseeris selle oma *Parerga* ja *Paralipomena*'s autute vaidlejate võtteks!

*

Ajakirjanduse kivilinenud doktrinäärsus ei tunnusta ka isiku mõtte-maailma muutuvust. Ja üha progresseeruva inimühiskonna keskel peab üksik-indiviidi vaimne füsiognoomia püsima tardanud muutumatuses otseki muumia sarkofaagis. See on maksev endastmõistetavalt ka vastaspoole suhtes. Kui märgatakse, et see on võtnud revideerimisele oma kunagised tõekspidamised, siis kasustatakse esimest võimalust näpuga näitamiseks, et „ennäe inimest! — Alles aastakümne eest ta kõneles hoopis teist juttu, kui ta kõneleb praegu“. Ainult „omamees“ võib vahetada põhimõtteid nagu kameleon vahetab värvi.

*

„Seitsmenda suurriigi“ kurbloolus peitub selles, et tal puudub rippumatus. Poliitiline ja äriiline kapital on see, mis valitseb seda „suurriiki“ tseesar Caligulana. Ja „seitsmenda suurriigi“ sulerüütliid ise peavad leppima vaid palgasõduri osaga. Sellepärast ei eksi Oskar Loo rits, kui ta ajakirjanduses esineva „sihiliku tüssamise, tõe pea peale pööramise, jälgede segamise, või lausa valetamise“ eest püüab teha vastutavaks poliitilisi ja ärilisi telgitaguseid.

*

Oleks aga puritaanlikult kitsarinnaline mitte mõista ajakirjanduse- ja ajakirjaniku „okasteed“. Sest ka ajakirjanik on inimene kõigi inimlike vooruste ja nõrkustega. Poliitiline ja ärikapital on aga sirutanud omad kuldset küüned ajakirjaniku hinge järele. Ja nende kuldsete küünte kaisutuses kipuvad nii kergesti ununema kutsekohustused. Sest isegi vana Mefisto laulis hardumusega, et „kuld maailma joovastab, kuld maailma lunastab.“

*

On aga siiski neid parandamatuid idealiste, kes nõuavad, et „seitsmes suurriik“ peaks raputama kuldvasika ikke oma turjalt ja asuma ühiskondliku tõe valvepostile. Võimalused ju selleks ei peaks puuduma. On ju ometi selja taga suur kutseorganisatsioon, kelle seisukohavõetud avaliku moraali ja ühiskondliku vastutuse maksmapanemises ka midagi peaks kaaluma. Eesti rahvas oleks aga „seitsmendale suurriigile“ nii tänulik selle eest. Kuid lootma jääda sellele, et „seitsmes suurriik“ asub täiel rindel oma vastutusrikkale positsioonile — on küll sama asjatu vaev, kui omaaegne Don Quijote'i võitlus keerlevate tuulikutiibadega. Selleks on ajakirjanduslik Esmeralda talutatud liiga kaugele oma õigelt teelt.

*

Et lugu tõesti nii on — laseme kõnelda faktidel enestel. See oli paari aasta eest, kui „ajakirjanike liidust“ heideti välja kaks „toimetajat“ raha väljapressimise eest. Siis kirjutas üks liidu liikmeid asja kohta järgmist: „Tookord raviti paise operatiivsel teel, ehkki poolikult — mõlemad härrad jäid endiselt toimetajaiks. Kuid on ka sääraseid paiseid, mis pole opereeritavad“ (vt. *Õitsitud XI* — „Ajakirjanik ja paragrahv“). Nähtavasti kuu-

lub mitte-operatiivsete paisete hulka ka kõnealune. — Sest juba möödunud kevadel, kui söideti N.-Venesse — võeti üks väljapressimisloosse segatud härradest „liidu“ liikmeks kiirendatud korras uuesti vastu. Siis ei osanud rahvas isegi mitte imestada enam.

*

Üks noorema generatsiooni tuntumaid professoreid rääkis hiljuti ajakirjanduse tasemest, et seda viimast tuleks tõsta. Ja kultuurispetsid kurdavad korduvalt, et iga avalik ettekanne moonutatakse ajakirjanduslikus retsenseeringus sedavõrd, et referent ei tunne seal enam ära oma mõtteid. Ent see on ju täiesti loomulik. Sest juba R. Sirge kirjutas *Õitsitulede* artiklis (vt. *Õitsituled XI* — „Ajakirjanik ja paragrahv“): „Ülikool valmistab juriste, arste ja igasuguseid muid asjamehi, tehnikum insenere — ühe sõnaga, kõigil rahva ja riigi juhtivatel aladel tegelevad vastava ettevalmistusega jõud. Ajakirjanduses, sel kõige tähtsamal alal aga, nagu armastatakse öelda, ilmneb sagedasti otse vastupidine olukord: juhuslike inimeste kogu veel juhuslikuma vaimupagasi ning selle edasiandmis- ja tarvitamisoskusega.“

*

Kes aga arvab, et ajakirjanduslik Esmeralda on surnud oma loomulikkum surma, see eksib. Esmeralda elab, raputades aeg-ajalt oma õlult isegi poliitilise ja rahadeemoni kuldsed köidikud. Eks seda tõenda see ilus ajajärk, kui 1933. a. sügise algul ilmusid Tallinna lehtedes nädalapäevad vaid bootaanilised ja zooloogilised „juhtkirjad“ — protestiks vaimuvabaduse kitsenduse vastu.

Ainult need mehed, kes loodavad selle niibuste- ja mudavoolu tõkestamist, mis valgub üle Eesti territooriumi kollase ajakirjanduse kaudu — need eksivad kurjasti. — Sest meie senised kogemused tõendavad, et senikaua kui kollane ajakirjandus pesitseb poliitilise erakonna südames ja pooldab ka mõnda konsuli kandidaati — on kollase ajakirjanduse tõkestamise nõue nähtavasti sama asjatu, kui omaaegne pärsia kuninga vitsahirm tormitsevale merekitsusele.

Hanno Kulmen.

ELURÕÖMUTUSEST JA SIGIMISHIRMUST.

Rahvuse elujõu küsimus on alati väga õrn, ja miski pole kergem, kui sattuda selle hinnanguis eksimusesse. See pehmenav ja vabandav lause on vajalik, kuna allpool tahetakse avaldada arvamist, et eesti rahvuse elujõuga ei ole kõik kiiduväärses korras. Eestlase tahet ja enesetunnet piinab painajana teadmine, et piirid on kitsad ja rahvas arvuliselt väike. Lisaks sellele tuleb rõõmutu ajaloolise saatuse mälestus, teadmine meie poliitilise seisundi alatise ebakindlusest, eelarvamus, et väiksuse tõttu oleme jõuetud ka loomingus ja võistluses. See on meie hingeelule ja avalikule arvamisele ilmet andev. Mis oli ajalooline tõik, see on tehtud ka tulevasele Eestile raamik. Aralt ja murelikult jälgides väliste olude kujunemist ei tunne me kõige olulisemat ja tähtsamat seisnevat rahva oma vitaaalsuses.

Suuremat tähelepanu vääriks tõik, et ajajooksul rahvusliku olemasolu kindlustamine ei ole seotud püsimise tagamisega väljastpoolt, vaid iseenda kasvujõu ja ekspansiooniga. Mida suurem ja hoogsam rahva arvuline kasvamine, seda suurem tulevikulootus. See ise juba sünnitab usu tulevikku.

Ei tule liias optimismis küll mitte arvata, nagu võiks sündide arvu tõus teha mingit imet. Palju enam tahaksin sellega ainult rõhutada, et selle tõus näitab juba olemasolevat, vastuvaidlematut elujõudu ja elutahet.

Siin on puudunud senini küllalt kaalukas ja oma ülesannet mitte küllalt tõsiselt ja armastusega käsitanud selgitustöö, kui palju kodumaa veel inimesi võiks elatada. Omale jõule — v e r e j õ u d u on käesoleval juhul mõeldud — vastuvaidlematu õiguse nõudmiseks ei ole eestlane praegu ette valmis-
tatud. Räägitakse majanduslikust kitsikusest, mis takistab sigimist, kuid see ei pea paika esiteks majanduslikult kindlustatud perekondade juures, kus sündide arv suhteliselt on eriti väike, ning kogusummas ka mitte terve rahva kohta, kus oleks võidud palju teisiti ja kaugelenägevamalt teha, kui rahva juurdekasvu probleem oleks olnud tõsiselt südamel ning omanud nii suurt tähelepanu, nagu see tõeliselt väärib.

Ometi põle võimalik seda etteheidet teha nii järsult, sest tuleb arvestada eestlase hingeelu. Hea õnne ega palja lootuse peale ei soeta eestlane tavalikult perekonda. Tal peab olema laste sündides väljavaateid nende kasvatamiseks — ja veel enam — nende tuleviku majanduslikuks kindlustamiseks. Selle mõtteviisi kodustumist ja selgumist näeme eriti enamarenenud kihtides — ja meil on rõõm nentida selle mõtteviisi olemasolu. Tahaks rõhutada, et selles kaines tuleviku eest hoolitsemise tahtes seisab üks tugevaid ja väärtuslikke omadusi. Siiski, ühes asjas on vaja tõmmata siin piir — ja kaitsta seda piiri kindlalt ja järeleandmatult: mitte liiga suureks ei tohi lasta kasvada neid nõudeid, mitte liiga kõrgeks saada seda majandusliku kindlustuse määra, mis lastele tahetakse anda. Meie jõukamate kihtide sünnitamisvaenlikkus on suuresti tingitud sellest — see on pahendatud ja virildatud vorm laste tuleviku kindlustamise soovist. Peab rõhutama alati ja väsimatult, et mitte ainult majanduslikule heaolule ei tugine rahva ja üksikute õnn ning heakäekäik. Kui tahaks tagasi minna laste mugava tuleviku kindlustamise tahte salajasisse algeisse, siis vahest selguks sealt midagi massendavalt kurba: võitlus- ja ponnistustahte puudumine, selle kartmine, õnne, elu ja elukohuse väärastimõistmine. Seda instinkti on enam vaja, mis lükab uute elude eneste peale nende tuleviku ja õnne.

Rahvaga on lugu samuti kui elujõuliste üksikisikutega: antud eluruumikitsus ei tarvitse hävitada tahet, vaid pigemini pingutab seda. Kui rahvas traagikakartusest (millist võimalust ärgem jätkem mõtlemata) loobub tahetest kasvada ning suur olla, siis tõendab see ikka ainult vähest vitaalsust. Sigimisvastase mõtteviisi vastu tuleks kõigi abinõudega võidelda. Siin tõesti pühitseb otstarve abinõusid, sest igal juhul võib see olla ainult rahva elutahte potentsierimine ning enesetunde tihendamine.

Rahvaga on nagu üksikuga: kes oma väärtust tunneb, see tahab elada, kes end tühihiseks ja väärituks peab, see ei tunne homse üle muret.

Vitaalne julgeb ning tahab suur olla ja mõju omada. Vähemasti ta tahab enesele luua ekspansiooniruumi. Ärgu kunagi unustatagu, et rahva arvu kasvamine tähendab ka selle kvaliteedi, loomis- ja võistlusvõime tõusu.

Välisest väiksusest teeb eestlane järelduse ka seesmise väiksuse kohta.

Kes tõendab, et eestlane omab enese spetsiifilist seesmist suurust, seda võib pidada tühjade sõnade tegijaks või lapselikuks. Kuid ometi need, kes seda räägivad, on rahva parimad.

Väiksuse kujutlusega kahtlemata tihedas vastastikusel seoses on eestlase hirm ja viitsimatus sigida. Sigimine on elurõõm, on ekspansiivne, ega taha antud piiride ees alandlik olla. Elu, mis oma perspektiive näeb ning neid armastab, peaks sigimist pidama oma esimeseks kohuseks, nagu see on esimene abinõu enese kindlustamiseks.

Kuiigi hulk ei ole esmatähtis, vaid selle kõrval tuleb eelistada omuslikku väärtust — siiski ei tohi mingil tingimusel arvukuse tähtsust alahinnata. See on ainus, mis annab rahvale alalõpmata uusi relvi olemasolevõitluseks.

Meid peaksid huvitama need inimesed, kes tulevad. Peak-sime vaimustusega ootama neid ja nende tulevast ehitustööd, kuid otsekohe-selt öeldes, me ei ole neid tahtnud. Ja kui nad on tulnud, siis kahet-
seme, et nad on sattunud siia pahelisse maailma, kus pole midagi peale vilet-
suse, pealegi mõttetu viletsuse.

*

Rahvaarvu liiga väikese juurdekasvu vastu peab leitama abinõud. Meie usume, et need on võimalikud, vähemasti siis, kui kõik leiduvad vahendid püütakse selleks kasutada.

Kahes suunas peab nende abinõude rakendamine arenema. Esiteks tu-
leb hingeeluliselt selleks teed valmistada, et inimesed hakkaksid end tuge-
vamana tundma olude üle, et nende tahe ning sihiteadvus tõuseks kõrgemale
tingimustest, ja selle asemel, et kinni pidada saatuslikust väiksusetundest, ha-
katakts pigemini mõtlema tulevasele taoteldavale suurusele ja tugevusele.
Seal on oma osa täita perekonnal, koolil, kirikul, kirjandusel, ajakirjandusel
ning poliitikal. Ühe sõnaga — selleks on vaja optimismi kõiges ja kõikjal.
Lähemal aastakümneil ei saa Eestis optimismi veel kuidagi liiga palju olla.
Liigne kinnipidamine laste tuleviku hoolitsemise nõudest on ka lõpuks pessim-
ismist. Iga elujõuline inimene teeb ise oma tuleviku, peab tegema — ja
need oma tehtud tulevikud saavad oma sisus ja ulatuses, nii majanduslikult
kui ka vaimselt, olema suurepärased ja tervemad kui need, mida hoolit-
sevad vanemad pakkuda oskavad.

Teiseks ülesandeks on luua äratatud ning kasvatatud tahtele majandus-
likku teostumisvälja, ehk see küll kõne all oleva tahte kasvatamiseks kohe
algusest saati peab hakkama kaasa mõjuma. Siin pole nimetatud neid sää-
rases järjekorras mitte sellepärast, nagu sigitamistahte propageerimine, rah-
vustunde kasvatamine, ülikultuuritseva meeoleu kainendamine jne., mis
kõik tähtsad sigimistahte tekkimiseks, omaksid primaadi, vaid juba selle-
pärast, et see saab mõjuda lugematul hulgal aladel, kuna teise osa korralda-
mine on vahest raskepärasema ja pikaldasema käiguga. Teisele võib esi-
mene kindlasti enam mõjuda kui vastupidiselt.

Praeguse olukorra juures on riigivõimu segamine rahva juurdekasvu
küsimusse paratamatu. Kui ka selles näha tahetakse mingit rahva
vabaduste kitsendamist, siis eesti rahvas tõesti tahab elada vaid oma surma-
tunni mugavuseks! Kui loomulik vaist on nii kõdunenud, et sünnitamiskohus-
tuste pärast hädakisa tõstetakse, siis peab ta sallima, et tark arst paneb
tervendava operatsiooni toime vägivaldselt.

Käesolevad read ei soovi muud kui valitsuse tähelepanu juhtida suurele ning unustusse jäetud ülesandele. Aga ühtlasi ka kogu meie avalikku arvamust harjutada mõttega, et valitsus seda mitte ainult teha ei tohi, vaid ka tegema peab, et see on ta enesestmõistetav ülesanne.

Kavatsetava rahvusliku propagandaga võiks sellelegi olla astunud ettevalmistav ja sissejuhatav samm. Aga sellest on tarvis ühtlasi järjekindlalt edasi minna kindlate ja kaalutud tegelikkude sammude juurde.

Tuleb pidada tarvilikuks järjekindlat ja järsu võitlust nende mõtlemis- harjumuste vastu, mis praegu mõjustavad sigitamiskõiksusele seal, kus selleks ei ole majanduslikke takistusi. See on programm omaette, nii suur, et selle täitmiseks peab rakendama kõik — perekonnast poliitikani, ning kus sageli võiks isegi kasutada võtteid, mis meil senini on kasutamata ja liberaalsuse meelest hirmsad. Nn. „vaateid“, „põhimõtteid“ ja „isikuvabadust“ võib täie õigusega sunniviisil korrigeerida, kui see sünnib kõrgemalt seisukohalt lähtudes praeguses seisukorras. Teame küll, et see on surrogaatne rahvahulkade terve ja loomuliku instinkti kõrval, aga kui selleks siiski ollakse sunnitud, peab oldama rahul, kuna sellele loodetavasti kuuluks ainult initsiatiiv, hiljemini soodustaja ja hooldaja osa. Surveabinõusid tuleb võib-olla kogu selle põlve kestel kasutada ja lubatuks tunnistada, mis praegu hakkavad saama perekonna asutamise ealiseks — vanemad neist on muidugi arvatud ühes.

Autoriteet mõjub kindlamini ja tagajärjekamalt kui igasugused selgitamiskatsed, sest neile leiduvad ka oma vastuväited — vahest üsna silmapaistvad ning veenvad nendele, kes mõtlemises on lähtunud väärist algusest. On fakt, et teissugune mõtlemisviis majanduslikke takistusi seal peaaegu enam ei näe, kus need muide võivad paista päris kohutavad. Kohutavad näivad nad tänapäev juba seal, kus nad veel üks põlv tagasi seda ei olnud. Selle kirjutame suurelt osalt oma „kultuuriarengu“ arvele ning peame meeles, millega seal on tegemist.

Et sellel muutunud mõtlemisviisil on otsustav tähendus, selles ei saa kahelda, samuti ei tule kahelda selles, et sünnitamispropagandale vajalikud muudatused meie majandustegevuses, varadejaotuses ja omandusõiguses mõjuvad tervendavalt ja kindlustavalt meie üldisele olukorrale. Iga laps peaks tulema maailma riigi ja ühiskonna poolt tunnustatud õigustega. Ruum ei luba siin otsekohe teha ettepanekuid. Möödamattes viidatagu ainult ühele kergemini teostatavale võimalusele paljude hulgast.

Riigiteenistuses olenegu palkade määr mitte ainult ametikoha järgi, vaid ka perekonna suuruse järgi. Selle teostamisele veerevad ette kahtlemata väga suured ning isegi kaaluvad raskused, siiski mitte vältimatud. Direktor, kel pole ainustki last, vaid ainult luksusnaine, ärgu olgu õigustatud saama tingimata 250 krooni kuus paljalt sellepärast, et ta on direktor, ning selle kõrval alam ametnik, kellel toita mitmepeane perekond, 60—80 krooni — see pärast, et see on meie õigusemõiste ja rahva elu h u v i vastu. Muide ei kavatseta siin nuriseda kellegi kõrgete palkade üle ega kahtseta teiste madalaid. See küsimus ei kuulu siia. Ometi ei saa minna üsna vaikides mööda kooperatiivse majandustegevuse arendamise soovist, mis soodustab ühetasasemat jõukusetaset.

Meie majanduslik seisukord ning tulevik nõuavad senini maksva töötasu jaotamisviisi revideerimist. Selle mitte suutmine tahab vist ainult tõendada eestlase olemasoluinstinkti nõrkust. Minevikust päritud harjumused ning eel-

arvamused ei tohi takistada nii tähtsa küsimuse julget ümberotsustamist. Laste ja lastega perekondade toetamine ning soodustamine peab saama kindlad seaduslikud alused. Kaua enam ei tohi see kanda vastutuleku ega armastusteo iseloomu.

Sugemed selleks ning kõigeks muuks, millest eespool kõneldud, on olemas eestlase moraalses ja õiguslikus vaistus. Nad ainult vajavad viimist- lejat ning täideviijat.

Lähemas tulevikus, vahest mõned aastakümned, seisame ses asjas veel õige raskeis tingimisis, sest praeguküpsevad inimesed ning neile järgnevad viivad noorusest liiga palju pessimismi kaasa. Sigimise tingimuseks ei piisa aga mitte kohustusest, vaid vaja on üksikute rahvaliikmete ja kogu rahvuse instinktiivset elurõõmu. Need noored, kes praegu peavad sageli lootusetut võitlust olemasolu eest, rääkimata mingist majanduslikust edasijõudmisest, ei või tagada tuleviku jaoks tunduvalt paremat seisukorda kui on praegune. See ei tohi aga kuidagi mõjustada senise lohutu olukorra edasikestmist.

Kui raske see ka oleks, ometi peab nõudma kõige suuremat pingutust.

Eesti rahvas ei ole sigimishimuline, kuid ta peab selleks saama. Ja selleks tulevad kõik abinõud tarvitusele võtta — järjekindlalt ning armastusega eesmärgi vastu.

Ikka ja alati, igal pool ja iga päev tuleb rõhutada selle küsimuse esmärgulist ning ainusarnast tähtsust rahvuse elus — sõnas ja, mis palju tähtsam, ka teos.

F. Toomus.

ERK-IDE MAJANDUSPOLIITILISI NÕUDEID.

Esitatud riigivanem K. Päts'ule ja majandusminister K. Selter'ile
23. novembril s. a.

Riigivanem ja Vabariigi Valitsus on oma seniste korraldustega rõhutanud, et valitsuse tähtsamaks eesmärgiks on eesti rahvuse õiguste kindlustamine ja tema tuleviku kõrgete huvide taotlemine.

Eesti rahvuslikud ringkonnad asuvad seisukohal, et rahvusliku poliitika maksmapanek ei peaks avalduma üksnes üldpoliitikas ja kultuurpoliitikas, vaid sellekohaselt tuleb kujundada ka meie majanduspoliitika. Samal ajal, kui üldpoliitiliselt ja kultuurpoliitiliselt riigivõimu poolt on rõhutatud meie elu ümberehitamist uutele rahvuslikele alustele ning kutsutud kodanikke ümber kujundama kogu mõtlemist selleks, et rahvas tunneks end tervikuna, mis teeniks eestlust kui kõrgemat aadet, valitseb meie majanduselus seisukord, mis rahvuslikult seisukohalt vaadatuna oma korrastuses jätab palju soovida.

Meie majanduslikud suurettevõtted, kus suur osatähtsus on võõrkapitalil, seisavad teatavasti võõra kätes ning on peale mõningaid erandeid täiesti muulaste juhtida. Seejuures kasustavad aga samad suurettevõtted tollikaitse ja muu näol väga suuri riiklikke soodustusi, osalt aga tegutsevad koguni riikliku laenukapitaliga. Kui arvesse võtta, et meie suurettevõtete mõju all on palgalistena rohkem töölisi, kui on kogu

riigiametkond, ning silmas pidada, et suurettevõtete läbikäigud ületavad meie riigi eelarve, siis on selge nende määratu suur mõju piirkond eesti rahvusterviku kehas.

Eesti rahvas löi oma rahvusriigi „pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus“. See põhiseaduse õilis põhimõte tuleb rakendada meie rahvusterviku majanduselus. Praegu on aga riigirahvuse liikmed meie suurettevõtetele vaid palgasaajateks — lihttöölisedena, kuna vähegi juhtivale kohale eestlastel neis ringkondades on raske pääseda. Palgad neis ettevõtetes on mitmes kohas madalamad kui eestlasile kuuluvais ettevõtteis.

Eesti keelt osas majandusettevõtteis ei tunnustata. Asjaajamis- ja raamatupidamiskeeleks on enamasti vene ja saksa keel. Kui mõni eestlane tahab teenistuses seista mingisugusel kohal peale lihttöölise, siis peab ta kõigepealt hoolega võõraste keele ja meelsuse ära õppima ning hülgamma oma maailmavaate. Vastasel korral suhtutakse temasse mõnitavalt.

Nii on rahvuslikult mõtleval eestlane mitmete majanduslikkude suurettevõtete mõju piirkonnas teise järgu kodanikuks ja riigikeel teise järgu keeleks.

Samal ajal, kui valitsuse poolt on üldiselt rõhutatud kõrgema aate teenimise põhimõtte maksmapanekut, on eeltähendatud suurettevõtete huviks esijoones vaid omakasu. Eesti riigi kaitse all ja eestlaste poolt makstavatest kõrgetest hindadest saadud kasu jääb ühelt poolt ettevõtteisse seismajäävaiks tagavara- või amortisatsioonikapitalideks, mis meil uuesti rahvamajanduslikult ringkäiku ei lasta, teisest küljest aga kasustatakse olemasolevaid võimalusi selleks, et kogutud kapitale sobival hetkel otsemat teed või keerdkäike kaudu välismaale viia. Nii rändab eestlaste töö saadus muulaste puhaskasuna Eestist välja.

Eeltoodu kõrval ei saa märkimata jätta, et ka mõned Eesti majandusringkonnad ei näita oma teotsemises kõrgema aate teenimist, vaid omakasulist mõtlemist, püüdes oma kapitali rakendada mitte Eestis, vaid sobivas kohas välismaal. Nõnda kaua, kui Eestis valitseb veel rahvusliku kapitali puudus, ei tohiks olla see lubatav.

Selles seisukorras peab laialdaste rahvuslike ringkondade arvates tulema kiirelt muudatusi. Vastasel korral jääb Eesti majanduselu omakasuliselt tegutseva kapitali tallermaaks, kus eestlusel nii üld- kui ka kultuurpoliitilisel alal sisuliselt väga raske, kui mitte võimata, on end maksma panna.

Nagu teatavaks on saanud, on Majandusministeeriumis asunud mõningate kavade väljatöötamisele meie majanduselu korraldamiseks. Sel puhul pöörab Eesti Rahvuslaste Klubide Liit Teie poole alljärgnevate põhimõtteliste seisukohtade ja ettepanekutega, paludes nende maksmapanekut vastavates seadustes.

Omalt poolt loeb ERK-ide Liit järgnevad seisukohad vajalikeks eeldusteks selleks, et meil eestlus end tarviliselt saaks maksma panna ja võiksime rahvuslikule tõusule vastu minna.

Põhimõttelised seisukohad.

1. Eesti majanduspoliitika ülesandeks olgu majanduselu korrastuse loomine, milles õiguslik kord kindlustab rahva liikmete koostöö rahvuslikuks hüvanguks ja selle kaudu rahva liikmete kõrgemaks isiklikuks heaoluks.

Arendatagu eesti ühiskonna kõigi liikmete heaolu-astet ja rahvusliku majanduselu mõjuvõimu.

2. Majanduselu korrastus andku majanduselu tegevusele ja arengule täielik kavakindlus ning tugeses eraomandusele ja eraettevõtlikkusele, suunaku ja rakendagu isikliku initsiatiivi kavakohaselt ja üldsuse huvides. Majanduselu koguplaani korraldamiseks ja juhtimiseks algatatagu rahvusriikliku võimu kontrollile alluva asjatundliku ja teovõimelise majanduskogu loomist.

3. Riigivõim kontrolligu kapitali tegevust Eestis, soodustades eestluse kasu taotleva ja tõkestades eestlusele vaenulise kapitali tegevust.

4. Majanduslikud suurettevõtted, mis töötavad eesõigustatult kas riiklike korralduste (tollide, kontsessioonide jne.) või riiklike laenude abil, allugu täielikule riiklikule kontrollile. Väike- ning kesktööstus ja kaubandus, kus olemas küllaldane omavaheline terve võistlus, olgu vabamad riiklistest vahelesegamistest.

5. Palgaolude ning üldse töö ja kapitali vahekordade korraldamine võetagu riikliku järelevalve alla. Ühtlasi valvaku riigivõim, et muulastele kuuluvais ettevõtteis eestlastele on kindlustatud töötamisvõimalused riigirahvuse nõuetele vastavalt.

Ettepanekud.

1. Tuleb asuda eeltöödele majanduskogu moodustamiseks, mille ülesandeks on rahvamajanduse toodangu tõstmise, selle turustamise ning jaotuskava (majanduskava) koostamine ja läbiviimine, et paremini rahvamajanduslikult kasustada meie majanduslikke jõutagavarasid rahvusterviku huvides. Selleks eeltöoks tuleb vastavalt reorganiseerida omal ajal asutatud rahvamajandusnõukogu, mis töötagu Majandusministeeriumi juhtimisel ja kontaktis Konjunktuurinstituudiga.

2. Eesti kaubandusest ja tööstusest ning Eestis tegutsevast kapitalist õige ülevaate saamiseks tuleb korraldada eeloleval aastal üldine kaubandus- tööstuslik üleskirjutus, kasutades seda ühtlasi üldise majanduskava koostamiseks tarviliste materjalide saamiseks.

3. Kapitali tegevuse üldiseks järelevalveks tuleb seada sisse üldine riiklik välisrevisjon peale krediitasutiste ka kõikide kindlustusseltside ning tööstuslike ja kaubanduslike suur- ning keskettevõtete kohta. Ühtlasi tuleb nõuda aruandvailt ettevõtteilt bilansside ja aruannete koostamist ja avaldamist Majandusministeeriumi poolt määratud kindla vormi järgi.

4. Kapitali tegevuse juhtimiseks peavad jääma maksma ja tuleb anda vajalikud seadused nii, et majandusettevõtted ei saaks Eestis teenitud kapitali rahvamajanduse ringkäigust kõrvaldada või koguni välismaale toimetada, vaid et see kapital end Eestis tööle rakendaks. Selleks tuleb aktsiaseltside ja osahingute tagavara- ja amortisatsioonikapitalide kohta seadusnormid maksma panna, mis neid kapitali rakendaks rahvusterviku huvides. Vajaduse korral tuleb leida ka muid vahendeid, mis sunniksid Eestis asuvaid ettevõtteid oma kapitali Eestis investeerima.

5. Tööstusettevõtete juhtimiseks tuleb seada sisse tööstusettevõtteis vastutavad juhid, kes vastaksid tarvilistele riiklikele nõuetele ja suudaksid vastutada riigi ees ettevõtete juhtimise eest. Sellekohaselt tuleb täiendada suur-, kesk- ja väiketööstuse ning aktsiaseltside ning osahingute seadusi.

6. Tuleb maksma panna eesti keel ka neis majandusettevõtteis, kus seda praegu veel ei ole. Selleks tuleb kiirelt teostada sellekohane algatus, millega majandusettevõtete raamatupidamise ja asjaajamise ning sisemaalise kirjavahetuse keeleks määratakse eesti keel.

7. Aktsiaseltside ning osäühingute juhatuste ning nõukogude koosseisudes peavad olema enamuses eesti kodanikud ja eesti keelt valdavad isikud. Vastavalt tuleb muuta Aktsiaseltside ning osäühingute seadus. Juhatused ja nõukogud tulevad vastavalt ümber kujundada 1. aprilliks 1935. a.

8. Eestlastele töövõimaluste kindlustamiseks tuleb muuta välismaalastele teenistuselubade andmise korda. Lubade andmine võib sündida vaid tingimusel, et teenistuseandja ettevõtte omal kulul teatud tähtaja jooksul vastavale kohale eesti rahvusest kodaniku tööjõuna välja õpetab.

9. Majanduselu sotsiaalse külje õiglaseks korraldamiseks tuleb tööpalkade normeerimine tööstustes viia riikliku järelevalve alla ja ühtlasi maksma panna kindel õiguslik kord võimalike palgatülide lahendamisel. Selleks asutagu vastav asutus, mis korraldab palgaolusid ning seaduslikus korras kõrvaldab majanduselus vapustusi toovate streikide ja lokautide võimalused.

10. Riigivõim peab valyama, et muulastele kuuluvais ettevõtteis eestlastele võimaldatakse üheõiguslikult ja rahvuste arvule vastavalt tööd ja teenistust. Seejuures tuleb eestlastele kindlustada nende töö väärtusele vastav palk, mis ei või madalam olla muulastele makstavatest palkadest.

Esitades need põhimõtted ja ettepanekud loodab ERK-ide Liit, et toodud seisukohad leiavad Teie poolt heatahtlikku suhtumist ja et Teie nende maksmapanekuks tarvilisi samme astute, nii et oleks kindlustatud eestluse maksvusele pääsimine Eesti majanduslikus elus. Ilma selleta aga ei ole mõeldav Eesti elus rahvuslik tõus, mida praegu üldiselt nõutakse.

Suurima lugupidamisega

Eesti Rahvuslaste Klubide Liidu nimel
(allkirjad)

Tallinnas, 23. novembril 1934.

K I R J A N D U S T .

Dr. Sophie Ehrhardt, Die Rasenzusammensetzung des estnischen Volkes. Volk u. Rasse, H. 4 u. 6, 1933.

Me jätame siin kõrvale küsimuse, kui võrra autor oma mõetmiste põhjal Kõpu kihelkonnas saab ja võib käsitleda eesti rahva tõulist koostist jne. — puhtantropoloogilisi küsimusi.

Ma tõstaksin siin esile vaid mõned ääremärkused töö sissejuhatavas osas, millele autor on andnud õige palju ruumi (ligi pool tööst). Olgu ka tähendatud, et töö sissejuhatus on suureks paisunud seepärast, et töö on ilmselt kirjutatud sakslastele. Autor kirjutab: „Sõja läbi

on sisemaa-sakslaste huvi jälle oma saksa vendade vastu Läänemere kallastel ellu ärkanud... Seepärast ei ole mitte tähtsusetu ka midagi teistest (minu sõrendus, J. A.) Eestimaa elanikest, eesti rahvast, ja ta tõulisest koostisest teada saada.“

Autor näit. märgib asju, mis panevad meid (ja eeskätt muidugi sakslasi) veidi kahtlema meie puhtuses. Ta kirjutab, et saun olevat küll igal talul, kus igal laupäeva õhtul viheldavat kasevihtadega, kuid rohkem tehtavat seda kuuma auru pärast kui pesemise resp. puhtuse enese pärast. Peale kehalise puhtuse

jätvat eesti põllumehe puhtus üldse kaudis palju soovida. Riietus olevat lihtne; sageli kantavat omakoetud asju (kui suur p a h e see on? J. A.). Katkisi riideid leitavat mitte harva, millisel nähtusel aga ei olevat midagi tegemist vaesusega. Jalas kantavat pastlaid jne.

Elamute kirjeldus on ühekülgne ja puudulik. Ei saaks ka näit. öelda, et vanemad ehitised oleksid pea kõik puust, imetillukeste akendega jne. Ma juhin sellele tähelepanu just seepärast, et keegi teine saksa teadlane (Teichert, 1928. a.) kes meie ülikoolijõudude kaasabil sooritas geoloogilise matka Põhja-Eestis, leidis, et seal on imestamisväärne palju paekiviehitisi. Muide, ta omas teaduslikus töös seletab seda sellega, et eestlased olevat kangesti laisad ja ei viitsivat metsast palke vedada...

Edasi, teeolud. Need olevat halvad, sageli olevat läbipääs rattaga väga raske jne. Muidugi on üldiselt lood veidi teisiti. Nähtavasti autor ei tea ka

seda, et viimase 15 aasta jooksul on meil teede kordaseadmise alal tehtud enam, kui seda tegid saksa mõisnikud kohati sajandite jooksul.

Ruum ei lubaks, et hakata punkt-punktilt siin igasuguseid ebatäpsusi õiendama. Meile nad ei ole ka vajalikud ja sakslased neid nii kui nii ei loeks. Aga mis meid huvitab, on see, et neil ebatäpsustel on tendents!

Kui omal ajal dr. Ehrhard asus oma uuringu teostamisele, pöördus ta soodustuste saamiseks Ülikooli mitmete õppejõudude poole, kes heas usus, et arendatakse erapooletut teadust, tulid tema soovidele maksimaalselt vastu, võimaldasid tal ilma tollita sisse tuua hulk fotoplaate jne.

Analoogilisi kaasusi on õieti mitu! Kui meie lahkust aga kasustatakse meid diskrediteeriva teaduse kokkukirjutamiseks, siis peaksime küll veidi ümber orienteeruma.

J. A.

Ilmub 12 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.—, poolaastas kr. 1.70.

Ilmub *Edg. Kandi* vastutaval ja tegeval toimetusel.

Toimetuse liikmed: *N. Kaasik, H. Moora, V. Nõges, Ed. Salumaa (Sahkenberg).*

Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubide Liit.*

K. Mattieseni trükikoda o.-ü., Tartu 1934.

ERK-ide Liidu juhatus

TEADAANNE

Eesti Rahvuslaste Klubide Liidu juhatus
poolt 9-ndaks detsembriks k. a. Tartusse
kokku kutsutud

ERK-ide kongress

jääb pidamata,

kuna selleks luba ei ole antud.

Ühtlasi teatatakse käesolevaga, et ERK-ide Liidu kongressi
kokkukutsumine on edasi lükatud määramatuks ajaks.

Tallinnas, 3. XII 34.

ERK-ide Liidu juhatus.

„P ostimehe“

(79. aastakäik)

tellimine 1935. a.
peale on avatud

„POSTIMEHE“ TELLIMISHINNAD:

1 kuu peale postiga	1 kr. 50 s.,	postita	1 kr. 35 s.
2 „ „ „	3 „ —	„	2 „ 70 „
3 „ „ „	3 „ 70 „	„	3 „ 25 „
6 „ „ „	7 „ 25 „	„	6 „ 25 „
12 „ „ „	14 „ —	„	12 „ 50 „

Välismaale — 4 kr. kuus. Lätimaale — 1 kr. 50 s. kuus.

Tellimisi võtavad vastu omad tellimiste vastuvõtjad üle riigi ja kõik postiasutused.

„POSTIMEHE“ PEATALITUS:

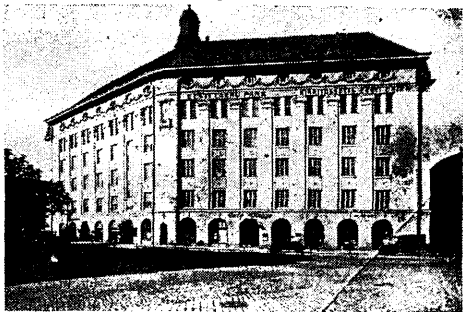
Tartus, Ülikooli tän. 21/23. Telefon 65 ja 80.

Abitalitus: Tallinnas, Raekoja plats 9
(vanas vaekojas). Telef. 436-11 ja 436-81.

Tellige, lugege ja levitage „Postimeest“

siis kuulete kõigest, mis sünnib huvitavat kodu- ja välismaal.

EESTI LAENU PANK

ASUB OMA MAJAS
S. Karja 18, Tallinn.

**VANEMAD
EESTI RAHAASUTISI.**

ASUTATUD 1909.

Telefonid : 446-82, 446-84.
Panga esimees — tel. 433-56.

DISKONTEERIB VEKSEID.
VÕTAB RAHA HOIULE.
TOIMETAB KÕIKI PANGA-
TALITUSI.

O.-Ü. TILGA & KO.

Speditsoon.

Elektri osakond

Harju 23, telef. 467-98.

J U H A T U S :

S. KARJA 18, TALLINN, TELEF. 445-73.

Kodumaa tööstus! ootab Teid!

Kodumaa kauba tarvitamine tõstab
majanduslikku rikkust ●

Seepärast – kodanikud – tarvitage ainult
kodumaa tekstiilvabrikute saadusi ●

$\frac{A.}{S.}$ > *Kreenbalt*

Järgm. kodumaa tekstiilvabrikute müügikeskkoht ja pealadu :

- *Balti Puuvilla Kõtramise ja Kudumise Vabriku A/S.*
- *Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri OÜ.*
- *Sindi Tekstiilvabrikute Ühisus, end. Wöhrmann & Poeg.*
- *Eesti Niidi Vabriku Ühisus.*

- ◆ PILSEN
- ◆ MÜNCHEN
- ◆ EKSPORT
- ◆ PILSEN

„LIVONIA“

ÖLU, MÖDU, KARASTAVAD JOOGID!